

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شرح الضابطة لمولانا ابى الفتح

قوله وضابطة شرائط الاربعة الخ تحوير هذه الضابطة ان قوله عموم موضوعية الاوسط مع ملاقاته الاصغر بالفعل إشارة الى الشرط الثالثة للشكل الاول الثالث وهو مع قوله وحملة على الاكبر إشارة الى الشق الاول من شرط الرابع وقولنا ما من عموم موضوعية الاكبر مع الاختلاف في الكيف إشارة الى شرط الشكل الثاني بحسب لكم الكيف وهو مع ما قبله من قوله عموم موضوعية الاوسط إشارة الى الشق الثاني من شرط الرابع اي لا بد في الاول الثالث من عموم موضوعية الاوسط لشي في الجملة فيلزم كلية الكبرى في الشكل الاول اذ لا موضوعية للاوسط فيه الا في الكبرى ويلزم كلية احد المقدمتين في الثالث اذ الاوسط فيه موضوع فيها معاق ومن ملاقاته الاوسط للاصغراى يجاب به بالفعل فيلزم ايجاب الاصغرى فملاقتها فيها معاق ولا بد في الرابع من هذا اي من عموم موضوعية الاوسط لشي فيلزم كلية صفراة ومن ملاقاته له فيلزم ايجاب صفراة ومن حملة عليه ايجابا فيلزم ايجاب كبراه او من عموم موضوعية الاكبر لشي او عموم موضوعية الاوسط لشي مع اختلاف المقدمتين في الكيف فيلزم كلية احدى مقدمتيه مع اختلافيهما ايجابا وسلبا ولا بد في الثاني من عموم موضوعية الاكبر لشي مع الالة تلاف في الكيف فيلزم كلية كبراه مع اختلاف مقدمتيه ايجابا وسلبا هذا وفي ساعد العارة المذكورة بهذا المعنى نظر مع ان قوله وحملة على الاكبر ان كان معطوفا على

المنافاة المذكورة في الصغرى الممثلة العامة مع الكبرى الوقتية او المنتشرة وبالجملة الاختلاطات المنتجة من هذا الشكل اربعة وثمانون وغير المنتجة خمسة وثمانون فلو حملت المنافاة المذكورة على ظاهرها لم تكن موجودة في كثير من الاختلاطات المنتجة وان صرقت عن ظاهرها على ما ذكرنا كانت موجودة في كثير من الاختلاطات الغير المنتجة ايضا فيختل الضابطة المذكورة طردا وعكسا ولو لم يتعرض بشرط هذا الشكل بحسب الجهة في الضابطة او مطلقا بل بشرط شي من الاشكال بحسبها فيه او مطلقا وقال لا بد من عموم موضوعية الاوسط مع ملاقاته للاصغر حدها او مع حمله على الاكبر او عموم موضوعية الاكبر او عموم موضوعية الاوسط مع الاختلاف في الكيف او ذلك العموم مع كان ضابطا واضعا فخصر مطردا ومنعكسا فقط

شرح الضابطة لمولانا ابي الفتح رح

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شرح الضابطة لمولانا شيخ الاسلام رح

وضابطة شرائط الاشكال الاربعة اى القانون الذى يعرف منه شرائطها بجملة انه لا بد في نتائجها من احد الامرين اما من عموم موضوعية الاوسط اى استغراقه بان يكون جميع افراده محكومة عليها للاكبر او للاصغر مع ملاقاته اى لاوسط للاصغر بالفعل يعنى در محل الاوسط مثل الاصغر او وضعه بالفعل كما في جميع ضروب الشكل الاول والثالث وبعض ضروب الرابع فانه يشترط فيما سبق كون الاوسط محكوما عليه بالاكبر كما كليا في كبرى جميع ضروب الاول مع حمله على الاكبر بالفعل واشتراط الكلية في حدى مقدمتى الشكل الثالث الذى موضوعه الاوسط مطلقا مع الفعلية في صغره فيلزم وضع الاوسط للاصغر بالفعل وغير الكلية في الضربين الاولين والرابع والسابع من الشكل الرابع الذى موضوعية الاوسط في الصغرى مع وجوب الفعلية في مقدمتى الرابع مطلقا او لا بد من عموم موضوعية الاوسط مع حمله على الاكبر كما في الضرب الثالث والثامن للشكل الرابع فان الاوسط يكون محكوما عليه كليا في صغرها معمولا على الاكبر في الكبرى بالفعل اذا من عموم

موضوعية الأكبرى كون الأكبر محمولاً عليه حكماً كلياً بالأوسط مع الاختلاف اى اختلاف الصغرى
والكبرى فى الكيف اختلافاً مع منافاة نسبة وصف الاوسط الى وصف الأكبر للموضوع لنسبة اى
نسبة وصف الاوسط الى ذات الاصغريان يكون كل من النسبتين موجهة بجهة يستلزم صدق
كل منهما كذب الاخرى عند اتحاد الموضوع والمحمول وينبغى ان يعلم ان عموم موضوعية الأكبر
مع الاختلاف ايجاباً وسلباً اشارة الى الضرب الخامس والسادس للشكل الرابع فان الاوسط
فى كبراهما محمول على جميع افراد الأكبر اشارة ايضا بحسب الكيفية والكمية الى ضروب
الشكل الثانى الذى الاوسط محمول فى مقدمته مع كلية الأكبر واختلاف المقدمتين كيفية
وأما المنافاة بين نسبة وصف الاوسط الى الأكبر وبين نسبة الى الاصغر فتلويح الشرطية
بحسب الجهة اعنى كون الصغرى ضرورية او دائمة او كبرى من الدائمات او العرفيتين
او المشروطتين وكون الصغرى ضرورية على تقدير كون الكبرى ممكنة وكون الكبرى
ضرورية او مشروطة عامة او خاصة على تقدير كون الصغرى ممكنة وذلك التلويح
بالنظر الى ندوانتفى الشرط الاول بحسب الجهة كان نهاية حال لصغرى ان يحكم فيها
بالضرورة فى جميع اوقات الوصف وغاية امر الكبرى ان يحكم فيها بالضرورة فى وقت معين ^{الاختلاف}
بالايجاب السلبى يوجب تنافى المطلوب لجواز صدق ضرورة الايجاب فى جميع اوقات الوصف ضرورة
الوصف فى وقت اخر بالقياس الى شئ واحد بالعكس كذا الوهم يكن الشرطية الثانية لم يحد
ذلك التنافى من اختلاف الايجاب والسلب بالدوام الوصفى فى جانب والامكان فى جانب
كما لا يخفى فان قيل فلا يصح اعتبار تلك المنافاة فى اختلاط الممكنة الموجهة للصغرى مع
المشروطة العامة السالبة اذ لا تنافى بين امكان المحمول نظراً الى الذات وكون سلبه ضرورياً
بحسب الوصف وقد فهم من الكلام ان ذلك الاختلاط منتج على هيئة الشكل الثانى قلنا قد
شارفنا الى دفع ذلك بقوله وصف الأكبر وذلك لان المقصود فى الشكل الثانى المنافاة
بين ذات الاصغر ووصف الأكبر اذاته ولا شك انه ممتنع بالنسبة الى ذات الموضوع

الممكنة الموجبة مع وصف الموضوع في المشروطة السالبة ولعمري لقد احسن ما قال حيث انى
ينوع من الاعجاز في ايراد هذه الضابطة الموجزة غاية الاجاز مع اثنائها على الاشارة الى جميع
شروط الاشكال الاربعة لكن على وجه الايهام والاجمال الا انه لو تغيرت شروط الرابع بحسب الجهة
كالاشكال بها فبقيل غنافة التطويل ولئلا يلزم منه مزية الاجمال على انه لو اعتبرت الاشارة الى
شروطه بحسب الكمية والكيفية لزم تغير في عبارة فالاحسن ان يقال مع الاختلاف في الكيف فقط
او مع منافاة نسبة اء وايضا الاولى ان يؤخر قوله بالفعل عن قوله جملة على الاكبر ان ذلك معتبر
في هذا المحل ايضا بل لو قال على الاكبر لكفى لان الملافاة مساوية للعمل كما للوضع عنى ما سبق تا مل

تم شرح الضابطة لمولانا شيخ الاسلام

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حاشية الضابطة لمولانا ابى الخير قدس سره

قوله الى وصف الاكبر قال بعض سادات المحشين وانما عبر عن المنسوب اليه في الكبرى بوصف
الاكبر لكونه محمولا في المطلوب والا فالمنسوب اليه في ذات الاكبر كما ان المنسوب اليه في الصغرى ذات الاصغر
انتهى عبارة حاصله ان المراد في هذا الضابطة هو ذات الاكبر وذكر الوصف ليس الا لرعاية النكتة المذكورة
وعلى هذا بنى ذلك البعض مقصود الضابطة فاعترض في شرح الضابطة بقوله ولا يذهب على من
له ادنى امل ان المنافاة المذكورة غير متحققة في كثير من الاختلاطات المنتجة من هلا الشكل كاختلاط
الصغرى المركبة العامة مع الكبرى المشروطة العامة او الخاصة وكاختلاط الصغرى المطلقة العامة
مع الكبرى المشروطة العامة او الخاصة او العرفية العامة او الخاصة اللهم الا ان يعتبر المنافاة
المذكورة اعم من ان يكون بين نفس النسبتين او نوعهما بان يبدال الضرورة الوصفية في
احدهما بالضرورة الذاتية او بالوصفي بالذات او بالذات فيعتبر المنافاة بينهما فيحصل
المنافاة بين المقدمتين في الصورة المذكورة قطعا لكن هذا توجد تلك المنافاة في الصور
الغير المنتجة ايضا لعكس الاختلاطات المنتجة المذكورة اعنى اختلاط الكبرى المركبة العامة مع

في الصغرى

الصغرى المشروطة العامة والمخاصة واختلاط الكبرى المطلقة العامة مع الصغرى المشروطة العامة
والمخاصة او العرفية العامة والمخاصة ولا فرق بين الضرورة الوقتية والمنتشرة وبين الضرورة الوصفية و
الذات الوصفية في كونها في حدى النسبتين منافية بنوعها للامكان العام والاطلاق العام وما هو اخص منهما
في النسبة الاخرى فيلزم ان يوجد المناقاة المذكورة في الصغرى الممكنة العامة مع الكبرى الوقتية ان
المنتشرة وبالمسئلة الاختلاطات المنتجة من هذا الشكل ربعة وثمانون وغير المنتجة خمسة وثمانون فلو حلت
لمناقاة المذكورة على ظاهرها لم تكن موجودة في كثير من الاختلاطات المنتجة وان صرفت على ظاهرها
على ما ذكرنا من موجودة في كثير من الاختلاطات الغير المنتجة ايضا فتختل الضابطة طردا وعكسا الى ههنا
تحويلا لولا ما ذكره السيد المحشى حق لا ريب فيه والمحشى القاضل ليزدي اراد ان يدفع الاعتراض
المورد المذكور ويأم التخصى عنه فذهب الى ان المراد هو وصف الاكبر وليس لوصف المنسكة
ما تذكره من هو المتصور وبنى الكلام على هذا في شرح المناقاة واستدل على دوران المداق وجودا
وعدمها على شرائط الجهة في لشكل الثاني وتغن نقول لا يتم الدلائل المذكورة لاننا نقول قوله واذا كان
مسلوبا عن ذاته با الفعل كان مسلوبا عن وصفه بالفعل ممنوع فانه يجوز في مثالنا هذا كل ما كتب
ليس متحرك الا صا بع بالفعل سلب تحرك الا صا بع عن ذات الكاتب ولا يجوز سلب تحرك الا صا بع
عن وصف الكتابة وقوله وكذا اذا كانت الكبرى ممكنة والصغرى ضرورية مثل ما مر ممنوع ايضا فان
المراد مثل ما مر انه يجب يكون نسبة وصف الاوسط الى ذات الاكبر بامكان الايجاب مثلا واذا كان نسبة
وصف الاوسط الى ذات الاكبر بامكان كانت النسبة الى وصف الاكبر ايضا بالامكان ولا ينبغي انه
لا يندرج من امكان الايجاب بالنظر الى الذات امكان الايجاب بالنظر الى الوصف كما في مثالنا
هذا اكل كما كتب ساكن الا صا بع بالامكان فان ثبوت سكون الا صا بع لذات الكاتب بالامكان
وليس ثبوت سكون الا صا بع لوصف الكتابة بالامكان بل بالامتناع فلم يتم الدليل ولم يتيقنه
الضابطة وهذه شبهة عويصة لا يبرحم دفعها فقط

تتمت حاشية الضابطة لولانا الى الخیر رحمه الله تعالى

آن است که چون قضیه کلیه نسبت محمول با موضوع همچون ابتداست نیاز
 باشد به تسلی که او را بهر یک ازین موضوع و محمول قضیه مطلوبه نبی باشد تا
 بواسطه معرفتشان این هر دو نسبت محمول با موضوع که مطلوب است معلوم ننموده
 نسبتی که محمول است با موضوع است چون در این مورد متوسط و پس اینجا
 نسبتی که محمول است با موضوع که مطلوب است معلوم ننموده است پس اگر متوسط
 محمول شود موضوع وسط باشد و محمول وسط باشد و اگر متوسط و محمول هر دو
 با او کل آن کل سرج و اگر کل آن باشد شکل چهارم گویند و این بعینه
 طبع است آن کل آب و کل سرج و اگر متوسط محمول شود هر دو را
 آنرا شکل ثانی خوانند چون کل آب اولاشی من سرج افلاشی من سرج و اگر
 هر دو را موضوع شود آنرا شکل ثالث گویند چون کل آب و کل سرج نعض سرج
 و اگر اولی مرکب شود از مفصله یا از مفصله آنرا قایل استثنائی خوانند مثال
 چون کلماکان هذالشی انسانا کان حیوانا لکنه انسان فهو حیوان لکنه فلیس
 فلیس انسان مثال مفصله حقیقیه چون هذالعدد الارج و اما فرد لکنه زوج
 فلیس فرد لکنه فرد فلیس زوج لکنه لیس زوج فرد و لکنه لیس فرد و لکنه لیس فرد
 و لکنه لیس فرد و لکنه لیس فرد و لکنه لیس فرد و لکنه لیس فرد و لکنه لیس فرد

این قضیه کلیه نسبت محمول با موضوع همچون ابتداست نیاز
 باشد به تسلی که او را بهر یک ازین موضوع و محمول قضیه مطلوبه نبی باشد تا
 بواسطه معرفتشان این هر دو نسبت محمول با موضوع که مطلوب است معلوم ننموده
 نسبتی که محمول است با موضوع است چون در این مورد متوسط و پس اینجا
 نسبتی که محمول است با موضوع که مطلوب است معلوم ننموده است پس اگر متوسط
 محمول شود موضوع وسط باشد و محمول وسط باشد و اگر متوسط و محمول هر دو
 با او کل آن کل سرج و اگر کل آن باشد شکل چهارم گویند و این بعینه
 طبع است آن کل آب و کل سرج و اگر متوسط محمول شود هر دو را
 آنرا شکل ثانی خوانند چون کل آب اولاشی من سرج افلاشی من سرج و اگر
 هر دو را موضوع شود آنرا شکل ثالث گویند چون کل آب و کل سرج نعض سرج
 و اگر اولی مرکب شود از مفصله یا از مفصله آنرا قایل استثنائی خوانند مثال
 چون کلماکان هذالشی انسانا کان حیوانا لکنه انسان فهو حیوان لکنه فلیس
 فلیس انسان مثال مفصله حقیقیه چون هذالعدد الارج و اما فرد لکنه زوج
 فلیس فرد لکنه فرد فلیس زوج لکنه لیس زوج فرد و لکنه لیس فرد و لکنه لیس فرد
 و لکنه لیس فرد و لکنه لیس فرد و لکنه لیس فرد و لکنه لیس فرد و لکنه لیس فرد

عنه
 هذالعدد الارج و اما فرد لکنه زوج
 فلیس فرد لکنه فرد فلیس زوج لکنه لیس زوج فرد و لکنه لیس فرد و لکنه لیس فرد
 و لکنه لیس فرد و لکنه لیس فرد و لکنه لیس فرد و لکنه لیس فرد و لکنه لیس فرد

این وقت لا معین چون با ضرورت کل انسان متنفس الی و اما بل بعض
 الاوقات وجودیه لا ضروریه قضیه را گویند که محمول و موضوع را حاصل آید
 نه بطریق ضرورت چون کل انسان قائم بالفعل الی بالضرورت وجودیه و الله
 قضیه را گویند که محمول و موضوع را حاصل می شد مطاقا چون کل انسان
 کتاب بالفعل لا و اما مطلقه عامه قضیه را گویند که محمول و موضوع را حاصل
 باشد مطلقا بیان کیفیت حصول چون کل فرس مسال با الاطلاق العام
 ممکنه خاصه قضیه را گویند که هر طرت محمول و ضروری نباشد موضوع
 چون کل فرس با لب الا مکان الخاص یعنی ذوبان و عدم ذوبان هیچ
 یکی ضروری نیست مذهب ممکنه عامه قضیه را گویند که طرف مخالفت
 او ضروری نباشد چون کل فرس با لب الا مکان العام یعنی عدم ذوبان
 ضروری نیست مذهب قضیه شرطیه بر دو نوع است یکی شرطیه متصله
 و دوم شرطیه منفصله شرطیه متصله قضیه را گویند که حکم در او متعلق باشد
 چنانچه گوئی ان كانت الشمس طالعه فالنهار موجود و این قضیه متصله

این وقت لا معین چون با ضرورت کل انسان متنفس الی و اما بل بعض
 الاوقات وجودیه لا ضروریه قضیه را گویند که محمول و موضوع را حاصل آید
 نه بطریق ضرورت چون کل انسان قائم بالفعل الی بالضرورت وجودیه و الله
 قضیه را گویند که محمول و موضوع را حاصل می شد مطاقا چون کل انسان
 کتاب بالفعل لا و اما مطلقه عامه قضیه را گویند که محمول و موضوع را حاصل
 باشد مطلقا بیان کیفیت حصول چون کل فرس مسال با الاطلاق العام
 ممکنه خاصه قضیه را گویند که هر طرت محمول و ضروری نباشد موضوع
 چون کل فرس با لب الا مکان الخاص یعنی ذوبان و عدم ذوبان هیچ
 یکی ضروری نیست مذهب ممکنه عامه قضیه را گویند که طرف مخالفت
 او ضروری نباشد چون کل فرس با لب الا مکان العام یعنی عدم ذوبان
 ضروری نیست مذهب قضیه شرطیه بر دو نوع است یکی شرطیه متصله
 و دوم شرطیه منفصله شرطیه متصله قضیه را گویند که حکم در او متعلق باشد
 چنانچه گوئی ان كانت الشمس طالعه فالنهار موجود و این قضیه متصله

اوسط

این وقت لا معین چون با ضرورت کل انسان متنفس الی و اما بل بعض
 الاوقات وجودیه لا ضروریه قضیه را گویند که محمول و موضوع را حاصل آید
 نه بطریق ضرورت چون کل انسان قائم بالفعل الی بالضرورت وجودیه و الله
 قضیه را گویند که محمول و موضوع را حاصل می شد مطاقا چون کل انسان
 کتاب بالفعل لا و اما مطلقه عامه قضیه را گویند که محمول و موضوع را حاصل
 باشد مطلقا بیان کیفیت حصول چون کل فرس مسال با الاطلاق العام
 ممکنه خاصه قضیه را گویند که هر طرت محمول و ضروری نباشد موضوع
 چون کل فرس با لب الا مکان الخاص یعنی ذوبان و عدم ذوبان هیچ
 یکی ضروری نیست مذهب ممکنه عامه قضیه را گویند که طرف مخالفت
 او ضروری نباشد چون کل فرس با لب الا مکان العام یعنی عدم ذوبان
 ضروری نیست مذهب قضیه شرطیه بر دو نوع است یکی شرطیه متصله
 و دوم شرطیه منفصله شرطیه متصله قضیه را گویند که حکم در او متعلق باشد
 چنانچه گوئی ان كانت الشمس طالعه فالنهار موجود و این قضیه متصله

تقابل عبارات است از اجتماع میان دو چیز و در یک محل و در یک زمان
 و در یک جهت اقسام تقابل چهار است یکی ذاتی است که گویند چون صانع و
 مصنوع دوم براتفاق گویند چون سواد و بیاض سوم براتفاقش گویند چون
 وجود و عدم چهارم را ملکی و عدم گویند چون حرکت سکون **فصل** عکس عبارت
 است از آنچه محکوم علیه محکوم به کند یا باقی می ماند یا عکس عکس است
 عکس موجب کلیه موجب جزئیه یا عکس آنکه اگر گوی این قضیه کل
 انسان حیوان و یا بعضی العالم انسان و عکس چنین گوی که بعضی حیوان
 انسان و بعضی انسان عالم زیرا که محمول قضیه احتمال عموم دارد پس
 جزئیاتی متیقن باشد و عکس سالبه کلیه سالبه کلیه یا عکس این قضیه را گوی
 عکس منی منی انسان بحرح و لاشی منی بحرح بانسان عکس باشد زیرا چه هرگاه
 که چنانچه جزو انسان بحرح نباشد یا بقطع هیچ جزو از حیزه انسان نباشد
 اما سالبه جزئیه عکس ندارد زیرا چه این قضیه صادق است که بعضی حیوان
 نیست انسان عکس و بعضی انسان لیس حیوان صادق نیست پس
 معلوم شد که عکس سالبه جزئیه متیقن سالبه جزئیه نباشد **فصل** عکس

تقابل عبارات است از اجتماع میان دو چیز و در یک محل و در یک زمان
 و در یک جهت اقسام تقابل چهار است یکی ذاتی است که گویند چون صانع و
 مصنوع دوم براتفاق گویند چون سواد و بیاض سوم براتفاقش گویند چون
 وجود و عدم چهارم را ملکی و عدم گویند چون حرکت سکون **فصل** عکس عبارت
 است از آنچه محکوم علیه محکوم به کند یا باقی می ماند یا عکس عکس است
 عکس موجب کلیه موجب جزئیه یا عکس آنکه اگر گوی این قضیه کل
 انسان حیوان و یا بعضی العالم انسان و عکس چنین گوی که بعضی حیوان
 انسان و بعضی انسان عالم زیرا که محمول قضیه احتمال عموم دارد پس
 جزئیاتی متیقن باشد و عکس سالبه کلیه سالبه کلیه یا عکس این قضیه را گوی
 عکس منی منی انسان بحرح و لاشی منی بحرح بانسان عکس باشد زیرا چه هرگاه
 که چنانچه جزو انسان بحرح نباشد یا بقطع هیچ جزو از حیزه انسان نباشد
 اما سالبه جزئیه عکس ندارد زیرا چه این قضیه صادق است که بعضی حیوان
 نیست انسان عکس و بعضی انسان لیس حیوان صادق نیست پس
 معلوم شد که عکس سالبه جزئیه متیقن سالبه جزئیه نباشد **فصل** عکس

اوسط

تقابل عبارات است از اجتماع میان دو چیز و در یک محل و در یک زمان
 و در یک جهت اقسام تقابل چهار است یکی ذاتی است که گویند چون صانع و
 مصنوع دوم براتفاق گویند چون سواد و بیاض سوم براتفاقش گویند چون
 وجود و عدم چهارم را ملکی و عدم گویند چون حرکت سکون **فصل** عکس عبارت
 است از آنچه محکوم علیه محکوم به کند یا باقی می ماند یا عکس عکس است
 عکس موجب کلیه موجب جزئیه یا عکس آنکه اگر گوی این قضیه کل
 انسان حیوان و یا بعضی العالم انسان و عکس چنین گوی که بعضی حیوان
 انسان و بعضی انسان عالم زیرا که محمول قضیه احتمال عموم دارد پس
 جزئیاتی متیقن باشد و عکس سالبه کلیه سالبه کلیه یا عکس این قضیه را گوی
 عکس منی منی انسان بحرح و لاشی منی بحرح بانسان عکس باشد زیرا چه هرگاه
 که چنانچه جزو انسان بحرح نباشد یا بقطع هیچ جزو از حیزه انسان نباشد
 اما سالبه جزئیه عکس ندارد زیرا چه این قضیه صادق است که بعضی حیوان
 نیست انسان عکس و بعضی انسان لیس حیوان صادق نیست پس
 معلوم شد که عکس سالبه جزئیه متیقن سالبه جزئیه نباشد **فصل** عکس

تقابل عبارات است از اجتماع میان دو چیز و در یک محل و در یک زمان
 و در یک جهت اقسام تقابل چهار است یکی ذاتی است که گویند چون صانع و
 مصنوع دوم براتفاق گویند چون سواد و بیاض سوم براتفاقش گویند چون
 وجود و عدم چهارم را ملکی و عدم گویند چون حرکت سکون **فصل** عکس عبارت
 است از آنچه محکوم علیه محکوم به کند یا باقی می ماند یا عکس عکس است
 عکس موجب کلیه موجب جزئیه یا عکس آنکه اگر گوی این قضیه کل
 انسان حیوان و یا بعضی العالم انسان و عکس چنین گوی که بعضی حیوان
 انسان و بعضی انسان عالم زیرا که محمول قضیه احتمال عموم دارد پس
 جزئیاتی متیقن باشد و عکس سالبه کلیه سالبه کلیه یا عکس این قضیه را گوی
 عکس منی منی انسان بحرح و لاشی منی بحرح بانسان عکس باشد زیرا چه هرگاه
 که چنانچه جزو انسان بحرح نباشد یا بقطع هیچ جزو از حیزه انسان نباشد
 اما سالبه جزئیه عکس ندارد زیرا چه این قضیه صادق است که بعضی حیوان
 نیست انسان عکس و بعضی انسان لیس حیوان صادق نیست پس
 معلوم شد که عکس سالبه جزئیه متیقن سالبه جزئیه نباشد **فصل** عکس

بسم الله الرحمن الرحيم
 در آنکه در می را قوتی است در آنکه منتقش میگردد و در وی صورتی است چنانکه
 در آئینه لیکن آئینه حاصل نشود مگر صور محسوسات و در قوت در که انسانی
 حاصل شود و صور محسوسات معقولات محسوسات است که یکی از حواس پنجگانه که
 آن با حواس و ساعده شامه و ذاقه و لامه است درک شود و معقول آنست که
 با آنها درک نشود و هر صورتیکه در قوت در که انسانی که از ذهن خردمند حاصل
 شود یا تصور باشد یا تصدیق زیرا که آن صورت حاصل اگر صورت نسبت
 چیزی نیست چیزی با ایجاد چنانکه گوی زید نویسنده است یا سبلیت آنکه
 گوی زید نویسنده نیست آن صورت را تصدیق خوانند و اگر آن صورت

بسم الله الرحمن الرحيم
 در آنکه در می را قوتی است در آنکه منتقش میگردد و در وی صورتی است چنانکه
 در آئینه لیکن آئینه حاصل نشود مگر صور محسوسات و در قوت در که انسانی
 حاصل شود و صور محسوسات معقولات محسوسات است که یکی از حواس پنجگانه که
 آن با حواس و ساعده شامه و ذاقه و لامه است درک شود و معقول آنست که
 با آنها درک نشود و هر صورتیکه در قوت در که انسانی که از ذهن خردمند حاصل
 شود یا تصور باشد یا تصدیق زیرا که آن صورت حاصل اگر صورت نسبت
 چیزی نیست چیزی با ایجاد چنانکه گوی زید نویسنده است یا سبلیت آنکه
 گوی زید نویسنده نیست آن صورت را تصدیق خوانند و اگر آن صورت

بسم الله الرحمن الرحيم
 در آنکه در می را قوتی است در آنکه منتقش میگردد و در وی صورتی است چنانکه
 در آئینه لیکن آئینه حاصل نشود مگر صور محسوسات و در قوت در که انسانی
 حاصل شود و صور محسوسات معقولات محسوسات است که یکی از حواس پنجگانه که
 آن با حواس و ساعده شامه و ذاقه و لامه است درک شود و معقول آنست که
 با آنها درک نشود و هر صورتیکه در قوت در که انسانی که از ذهن خردمند حاصل
 شود یا تصور باشد یا تصدیق زیرا که آن صورت حاصل اگر صورت نسبت
 چیزی نیست چیزی با ایجاد چنانکه گوی زید نویسنده است یا سبلیت آنکه
 گوی زید نویسنده نیست آن صورت را تصدیق خوانند و اگر آن صورت

بوصف جن حیوان ناطق و این عمده است در باب تصورات و ترکیب غیر
تفسیر در چون فی الدار و تحت عشره فصل ادراک معانی الفاظ مفرو
و ادراک معانی مرکبات غیر نامیه و ادراک معانی مرکباتیه یا همه افشائیه
و ادراک معانی مرکبات موهومه ادراک معانی مرکبات مشکله که مجموع
تصورات باشد و ادراک معنی خبر و قضیه یقین باشد این است مسا
الفاظ چنانکه مناسب این مقام است چون یقین موقوف بود بر تصورین
جهت بیان احوال تصورات مقدم شدم بر بیان احوال تصدیقات فصل
هر چه در ذهن تصور شود اگر نفس تصور وی مانع از وقوع شرکت بود بین کثیرین
آز اجزائی حقیقی خوانند چون پیرا اگر نفس تصویری مانع وقوع شرکت نباشد
بین کثیرین آزر اکل خوانند چون انسان هر یک از آن کثیرین را افراد آن کلی
جزئی صناعی وی خوانند و جزئی صناعی شاید که جزئی حقیقی باشد چون
زیق قیاس انسان شاید که کلی باشد فی نفسه لکن جزئی اصنافی کلی دیگر باشد
چون انسان قیاس حیوان فصل کلی چون قیاس کنیم با حقیقت افراد خود
یا تمام حقیقت افراد خود باشد یا جزو حقیقت افراد خود باشد یا خارج

کبری

بوصف جن حیوان ناطق و این عمده است در باب تصورات و ترکیب غیر
تفسیر در چون فی الدار و تحت عشره فصل ادراک معانی الفاظ مفرو
و ادراک معانی مرکبات غیر نامیه و ادراک معانی مرکباتیه یا همه افشائیه
و ادراک معانی مرکبات موهومه ادراک معانی مرکبات مشکله که مجموع
تصورات باشد و ادراک معنی خبر و قضیه یقین باشد این است مسا
الفاظ چنانکه مناسب این مقام است چون یقین موقوف بود بر تصورین
جهت بیان احوال تصورات مقدم شدم بر بیان احوال تصدیقات فصل
هر چه در ذهن تصور شود اگر نفس تصور وی مانع از وقوع شرکت بود بین کثیرین
آز اجزائی حقیقی خوانند چون پیرا اگر نفس تصویری مانع وقوع شرکت نباشد
بین کثیرین آزر اکل خوانند چون انسان هر یک از آن کثیرین را افراد آن کلی
جزئی صناعی وی خوانند و جزئی صناعی شاید که جزئی حقیقی باشد چون
زیق قیاس انسان شاید که کلی باشد فی نفسه لکن جزئی اصنافی کلی دیگر باشد
چون انسان قیاس حیوان فصل کلی چون قیاس کنیم با حقیقت افراد خود
یا تمام حقیقت افراد خود باشد یا جزو حقیقت افراد خود باشد یا خارج

بوصف جن حیوان ناطق و این عمده است در باب تصورات و ترکیب غیر
تفسیر در چون فی الدار و تحت عشره فصل ادراک معانی الفاظ مفرو
و ادراک معانی مرکبات غیر نامیه و ادراک معانی مرکباتیه یا همه افشائیه
و ادراک معانی مرکبات موهومه ادراک معانی مرکبات مشکله که مجموع
تصورات باشد و ادراک معنی خبر و قضیه یقین باشد این است مسا
الفاظ چنانکه مناسب این مقام است چون یقین موقوف بود بر تصورین
جهت بیان احوال تصورات مقدم شدم بر بیان احوال تصدیقات فصل
هر چه در ذهن تصور شود اگر نفس تصور وی مانع از وقوع شرکت بود بین کثیرین
آز اجزائی حقیقی خوانند چون پیرا اگر نفس تصویری مانع وقوع شرکت نباشد
بین کثیرین آزر اکل خوانند چون انسان هر یک از آن کثیرین را افراد آن کلی
جزئی صناعی وی خوانند و جزئی صناعی شاید که جزئی حقیقی باشد چون
زیق قیاس انسان شاید که کلی باشد فی نفسه لکن جزئی اصنافی کلی دیگر باشد
چون انسان قیاس حیوان فصل کلی چون قیاس کنیم با حقیقت افراد خود
یا تمام حقیقت افراد خود باشد یا جزو حقیقت افراد خود باشد یا خارج

بوصف جن حیوان ناطق و این عمده است در باب تصورات و ترکیب غیر
تفسیر در چون فی الدار و تحت عشره فصل ادراک معانی الفاظ مفرو
و ادراک معانی مرکبات غیر نامیه و ادراک معانی مرکباتیه یا همه افشائیه
و ادراک معانی مرکبات موهومه ادراک معانی مرکبات مشکله که مجموع
تصورات باشد و ادراک معنی خبر و قضیه یقین باشد این است مسا
الفاظ چنانکه مناسب این مقام است چون یقین موقوف بود بر تصورین
جهت بیان احوال تصورات مقدم شدم بر بیان احوال تصدیقات فصل
هر چه در ذهن تصور شود اگر نفس تصور وی مانع از وقوع شرکت بود بین کثیرین
آز اجزائی حقیقی خوانند چون پیرا اگر نفس تصویری مانع وقوع شرکت نباشد
بین کثیرین آزر اکل خوانند چون انسان هر یک از آن کثیرین را افراد آن کلی
جزئی صناعی وی خوانند و جزئی صناعی شاید که جزئی حقیقی باشد چون
زیق قیاس انسان شاید که کلی باشد فی نفسه لکن جزئی اصنافی کلی دیگر باشد
چون انسان قیاس حیوان فصل کلی چون قیاس کنیم با حقیقت افراد خود
یا تمام حقیقت افراد خود باشد یا جزو حقیقت افراد خود باشد یا خارج

هرگاه که از این امور مختلفه احتقاق باها سوال کنند جنس در جواب قبول شود
 مثلا هرگاه که از انسان فرس باها سوال کنند چه است ان باشد زیرا که
 سوال در این مقام تمام حقیقت مشترک است آن میان ستم و اگر آن
 در این مقام سوال کنند سوال از تمام حقیقت محققه او باشد و ستم
 در جواب تمام حقیقت بلکه در جواب هر کتابی این را یکت است از خواص علم
 ستم که جنس کلی است که مقول شود بر آن و مختلفه احتقاق در جواب
 شاید که یک حقیقت را اجزا من محدود باشد یعنی فونز یعنی حقیقت
 چون حیوان که جنس انسان است فونز حیوانی است و حیوانی هم
 مطلق است فونز حتم مطلق و هر دو یک جنس است و در این مقام
 در این جنس واقع شود که جنس فریب خوانند چون حیوان که هر چه بداند
 حیوانی است و مشترک است چون در با انسان سوال جمع کنی چه
 حیوان باشد آن جنس که در جواب از جمع مشارکات واقع نشود آنرا
 جنس بعید خوانند چون جسم نامی که مشترک است میان انسان حیوانا
 و نباتات لیکن در جواب سوال از انسان با نباتات مقول میشود و در

هرگاه که از این امور مختلفه احتقاق باها سوال کنند جنس در جواب قبول شود
 مثلا هرگاه که از انسان فرس باها سوال کنند چه است ان باشد زیرا که
 سوال در این مقام تمام حقیقت مشترک است آن میان ستم و اگر آن
 در این مقام سوال کنند سوال از تمام حقیقت محققه او باشد و ستم
 در جواب تمام حقیقت بلکه در جواب هر کتابی این را یکت است از خواص علم
 ستم که جنس کلی است که مقول شود بر آن و مختلفه احتقاق در جواب
 شاید که یک حقیقت را اجزا من محدود باشد یعنی فونز یعنی حقیقت
 چون حیوان که جنس انسان است فونز حیوانی است و حیوانی هم
 مطلق است فونز حتم مطلق و هر دو یک جنس است و در این مقام
 در این جنس واقع شود که جنس فریب خوانند چون حیوان که هر چه بداند
 حیوانی است و مشترک است چون در با انسان سوال جمع کنی چه
 حیوان باشد آن جنس که در جواب از جمع مشارکات واقع نشود آنرا
 جنس بعید خوانند چون جسم نامی که مشترک است میان انسان حیوانا
 و نباتات لیکن در جواب سوال از انسان با نباتات مقول میشود و در

کبری

هرگاه که از این امور مختلفه احتقاق باها سوال کنند جنس در جواب قبول شود
 مثلا هرگاه که از انسان فرس باها سوال کنند چه است ان باشد زیرا که
 سوال در این مقام تمام حقیقت مشترک است آن میان ستم و اگر آن
 در این مقام سوال کنند سوال از تمام حقیقت محققه او باشد و ستم
 در جواب تمام حقیقت بلکه در جواب هر کتابی این را یکت است از خواص علم
 ستم که جنس کلی است که مقول شود بر آن و مختلفه احتقاق در جواب
 شاید که یک حقیقت را اجزا من محدود باشد یعنی فونز یعنی حقیقت
 چون حیوان که جنس انسان است فونز حیوانی است و حیوانی هم
 مطلق است فونز حتم مطلق و هر دو یک جنس است و در این مقام
 در این جنس واقع شود که جنس فریب خوانند چون حیوان که هر چه بداند
 حیوانی است و مشترک است چون در با انسان سوال جمع کنی چه
 حیوان باشد آن جنس که در جواب از جمع مشارکات واقع نشود آنرا
 جنس بعید خوانند چون جسم نامی که مشترک است میان انسان حیوانا
 و نباتات لیکن در جواب سوال از انسان با نباتات مقول میشود و در

هرگاه که از این امور مختلفه احتقاق باها سوال کنند جنس در جواب قبول شود
 مثلا هرگاه که از انسان فرس باها سوال کنند چه است ان باشد زیرا که
 سوال در این مقام تمام حقیقت مشترک است آن میان ستم و اگر آن
 در این مقام سوال کنند سوال از تمام حقیقت محققه او باشد و ستم
 در جواب تمام حقیقت بلکه در جواب هر کتابی این را یکت است از خواص علم
 ستم که جنس کلی است که مقول شود بر آن و مختلفه احتقاق در جواب
 شاید که یک حقیقت را اجزا من محدود باشد یعنی فونز یعنی حقیقت
 چون حیوان که جنس انسان است فونز حیوانی است و حیوانی هم
 مطلق است فونز حتم مطلق و هر دو یک جنس است و در این مقام
 در این جنس واقع شود که جنس فریب خوانند چون حیوان که هر چه بداند
 حیوانی است و مشترک است چون در با انسان سوال جمع کنی چه
 حیوان باشد آن جنس که در جواب از جمع مشارکات واقع نشود آنرا
 جنس بعید خوانند چون جسم نامی که مشترک است میان انسان حیوانا
 و نباتات لیکن در جواب سوال از انسان با نباتات مقول میشود و در

فصل بی آنکه نوع را معنی دیگر است که از انواع اضافی خوانند و او را ماهیتی
 است که جنس مقول شود بر وی بر باهیت دیگر در جواب با هو چون انسان
 که مقول می شود بر وی و بر فرس حیوان در جواب با هو و نوع اضافی
 شاید که نوع حقیقی باشد چنانکه گفته شد و شاید که نباشد چون حیوان که نوع
 اضافی جسم نامی است و جسم نامی که نوع اضافی جسم است و جسم که نوع
 اضافی جوهر است و اما آن کلی که از حقیقت افراد خارج است اگر
 مخصوص بیک حقیقت باشد آنرا خاصه خوانند و او حقیقت است که کن از
 غیر تیز عرضی پس او کلی باشد که مقول شود در جواب ای شیء هوئی عرضی
 چون ضاحک نسبت با انسان اگر مشترک شد میان دو حقیقت یا بیشتر
 آنرا عرض عام خوانند چون انشی که مشترک است میان انسان و حیوانات
 پس کلیات محضه در هیچ نوع و جنس و فصل و خاصه عرض عام فصل
 معرفت بر چهار قسم است اول حد تمام و آن مرکب باشد از جنس قریب و
 فصل قریب چون حیوان ناطق در تعریف انسان دوم حد ناقص و
 آن مرکب باشد از جنس بعید و فصل قریب چون جسم نامی ناطق یا جسم

کبری

فصل بی آنکه نوع را معنی دیگر است که از انواع اضافی خوانند و او را ماهیتی است که جنس مقول شود بر وی بر باهیت دیگر در جواب با هو چون انسان که مقول می شود بر وی و بر فرس حیوان در جواب با هو و نوع اضافی شاید که نوع حقیقی باشد چنانکه گفته شد و شاید که نباشد چون حیوان که نوع اضافی جسم نامی است و جسم نامی که نوع اضافی جسم است و جسم که نوع اضافی جوهر است و اما آن کلی که از حقیقت افراد خارج است اگر مخصوص بیک حقیقت باشد آنرا خاصه خوانند و او حقیقت است که کن از غیر تیز عرضی پس او کلی باشد که مقول شود در جواب ای شیء هوئی عرضی چون ضاحک نسبت با انسان اگر مشترک شد میان دو حقیقت یا بیشتر آنرا عرض عام خوانند چون انشی که مشترک است میان انسان و حیوانات پس کلیات محضه در هیچ نوع و جنس و فصل و خاصه عرض عام فصل معرفت بر چهار قسم است اول حد تمام و آن مرکب باشد از جنس قریب و فصل قریب چون حیوان ناطق در تعریف انسان دوم حد ناقص و آن مرکب باشد از جنس بعید و فصل قریب چون جسم نامی ناطق یا جسم

فصل بی آنکه نوع را معنی دیگر است که از انواع اضافی خوانند و او را ماهیتی است که جنس مقول شود بر وی بر باهیت دیگر در جواب با هو چون انسان که مقول می شود بر وی و بر فرس حیوان در جواب با هو و نوع اضافی شاید که نوع حقیقی باشد چنانکه گفته شد و شاید که نباشد چون حیوان که نوع اضافی جسم نامی است و جسم نامی که نوع اضافی جسم است و جسم که نوع اضافی جوهر است و اما آن کلی که از حقیقت افراد خارج است اگر مخصوص بیک حقیقت باشد آنرا خاصه خوانند و او حقیقت است که کن از غیر تیز عرضی پس او کلی باشد که مقول شود در جواب ای شیء هوئی عرضی چون ضاحک نسبت با انسان اگر مشترک شد میان دو حقیقت یا بیشتر آنرا عرض عام خوانند چون انشی که مشترک است میان انسان و حیوانات پس کلیات محضه در هیچ نوع و جنس و فصل و خاصه عرض عام فصل معرفت بر چهار قسم است اول حد تمام و آن مرکب باشد از جنس قریب و فصل قریب چون حیوان ناطق در تعریف انسان دوم حد ناقص و آن مرکب باشد از جنس بعید و فصل قریب چون جسم نامی ناطق یا جسم

۳۵

فصل بی آنکه نوع را معنی دیگر است که از انواع اضافی خوانند و او را ماهیتی است که جنس مقول شود بر وی بر باهیت دیگر در جواب با هو چون انسان که مقول می شود بر وی و بر فرس حیوان در جواب با هو و نوع اضافی شاید که نوع حقیقی باشد چنانکه گفته شد و شاید که نباشد چون حیوان که نوع اضافی جسم نامی است و جسم نامی که نوع اضافی جسم است و جسم که نوع اضافی جوهر است و اما آن کلی که از حقیقت افراد خارج است اگر مخصوص بیک حقیقت باشد آنرا خاصه خوانند و او حقیقت است که کن از غیر تیز عرضی پس او کلی باشد که مقول شود در جواب ای شیء هوئی عرضی چون ضاحک نسبت با انسان اگر مشترک شد میان دو حقیقت یا بیشتر آنرا عرض عام خوانند چون انشی که مشترک است میان انسان و حیوانات پس کلیات محضه در هیچ نوع و جنس و فصل و خاصه عرض عام فصل معرفت بر چهار قسم است اول حد تمام و آن مرکب باشد از جنس قریب و فصل قریب چون حیوان ناطق در تعریف انسان دوم حد ناقص و آن مرکب باشد از جنس بعید و فصل قریب چون جسم نامی ناطق یا جسم

مفهوم کلیه اسم فعل و صورت و معرفه و متعده و متان آن فصل چون
 خارج شدیم از مباحث تصورات شروع کردیم در تصدیقات همچنانکه
 در تحصیل تصورات نظریه محتاج بودیم به چیز یکی بیان موصول بجهت
 دیگر که آن قول شارح است و آنست که آن صفات تاریخی است و دیگر
 بیان کلیات نفس که قول شارح از آن کتب همچنان در تحصیل تصدیقات
 نظریه محتاج ایم به چیز یکی بیان موصول بتصدیق دیگر که آن جهت
 باقسام خود و دیگری بیان قضایا که جهت از آن مرکب شود تا چارست
 که بیان مباحث قضایا مقدم باشد بر مباحث جهت پس میگویم که
 قضیه قولی است که صحیح باشد تصدیق و تکذیب قابل می و قضیه
 معنی مرکب باشد از چهار چیز محکم علیه محکوم به نسبت حکم با بیجا
 یا بسبب فرقی میان نسبت حکمیه حکم در صورت شک ظاهری شود که
 در اینجا نسبت حکمیه به است و حکم نیست زیرا که شک در وی است و
 حکم نیست قضیه بر سه قسم است حلیه شرطیه متصله شرطیه منفصله زیرا که
 محکوم علیه محکوم به در قضیه اگر مفرد باشد یا در حکم مفرد باشد آن قضیه حلیه

کبری ۱۵

از این که در این کتاب در بیان مباحث تصورات نظریه محتاج بودیم به چیز یکی بیان موصول بجهت دیگر که آن قول شارح است و آنست که آن صفات تاریخی است و دیگر بیان کلیات نفس که قول شارح از آن کتب همچنان در تحصیل تصدیقات نظریه محتاج ایم به چیز یکی بیان موصول بتصدیق دیگر که آن جهت باقسام خود و دیگری بیان قضایا که جهت از آن مرکب شود تا چارست که بیان مباحث قضایا مقدم باشد بر مباحث جهت پس میگویم که قضیه قولی است که صحیح باشد تصدیق و تکذیب قابل می و قضیه معنی مرکب باشد از چهار چیز محکم علیه محکوم به نسبت حکم با بیجا یا بسبب فرقی میان نسبت حکمیه حکم در صورت شک ظاهری شود که در اینجا نسبت حکمیه به است و حکم نیست زیرا که شک در وی است و حکم نیست قضیه بر سه قسم است حلیه شرطیه متصله شرطیه منفصله زیرا که محکوم علیه محکوم به در قضیه اگر مفرد باشد یا در حکم مفرد باشد آن قضیه حلیه

از این که در این کتاب در بیان مباحث تصورات نظریه محتاج بودیم به چیز یکی بیان موصول بجهت دیگر که آن قول شارح است و آنست که آن صفات تاریخی است و دیگر بیان کلیات نفس که قول شارح از آن کتب همچنان در تحصیل تصدیقات نظریه محتاج ایم به چیز یکی بیان موصول بتصدیق دیگر که آن جهت باقسام خود و دیگری بیان قضایا که جهت از آن مرکب شود تا چارست که بیان مباحث قضایا مقدم باشد بر مباحث جهت پس میگویم که قضیه قولی است که صحیح باشد تصدیق و تکذیب قابل می و قضیه معنی مرکب باشد از چهار چیز محکم علیه محکوم به نسبت حکم با بیجا یا بسبب فرقی میان نسبت حکمیه حکم در صورت شک ظاهری شود که در اینجا نسبت حکمیه به است و حکم نیست زیرا که شک در وی است و حکم نیست قضیه بر سه قسم است حلیه شرطیه متصله شرطیه منفصله زیرا که محکوم علیه محکوم به در قضیه اگر مفرد باشد یا در حکم مفرد باشد آن قضیه حلیه

اینست در این صورت که اگر در حکم مفرد و یا حکم مفرد نباشد آن قضیه شرطیه را از شرطیه
 خوانند پس اگر حکم با اتصال است شرطیه متصله خوانند خواه موجب خوانند که گوی
 اگر آفتاب برآمده باشد روز موجود است خواه سالیه خوانند که گوی نیست
 اگر آفتاب برآمده باشد شب موجود باشد اگر حکم با اتصال است آن
 قضیه شرطیه منفصله خوانند خواه موجب خوانند که گوی که این عدد زوج
 باشد یا فرد خواه سالیه خوانند که گوی نیست چنانکه این عدد زوج باشد
 یا منقسم به تساوین اطلاق حکمییه منفصله و منفصله بر موجبات ظاهر است
 و بر سوال بواسطه آنکه مناسب با موجبات در اطراف فصل
 محکوم علیه برده قضیه حکمییه موضوع خوانند و محکوم به را محمول آن لفظ
 که دلالت کند بر نسبت حکمییه حکم معاً آنرا رابطه خوانند چون لفظ بود
 زید سو قائم و لفظ است که در زید قائم است و حرکت کسر که در زید
 و بر با جمله هر چه دلالت کند بر رابطه میان موضوع و محمول آنرا را
 رابطه گویند و در قضیه شرطیه محکوم علیه را مقدم و محکوم به را تالی

اینست در این صورت که اگر در حکم مفرد و یا حکم مفرد نباشد آن قضیه شرطیه را از شرطیه
 خوانند پس اگر حکم با اتصال است شرطیه متصله خوانند خواه موجب خوانند که گوی
 اگر آفتاب برآمده باشد روز موجود است خواه سالیه خوانند که گوی نیست
 اگر آفتاب برآمده باشد شب موجود باشد اگر حکم با اتصال است آن
 قضیه شرطیه منفصله خوانند خواه موجب خوانند که گوی که این عدد زوج
 باشد یا فرد خواه سالیه خوانند که گوی نیست چنانکه این عدد زوج باشد
 یا منقسم به تساوین اطلاق حکمییه منفصله و منفصله بر موجبات ظاهر است
 و بر سوال بواسطه آنکه مناسب با موجبات در اطراف فصل
 محکوم علیه برده قضیه حکمییه موضوع خوانند و محکوم به را محمول آن لفظ
 که دلالت کند بر نسبت حکمییه حکم معاً آنرا رابطه خوانند چون لفظ بود
 زید سو قائم و لفظ است که در زید قائم است و حرکت کسر که در زید
 و بر با جمله هر چه دلالت کند بر رابطه میان موضوع و محمول آنرا را
 رابطه گویند و در قضیه شرطیه محکوم علیه را مقدم و محکوم به را تالی

کبری ۱۶

اینست در این صورت که اگر در حکم مفرد و یا حکم مفرد نباشد آن قضیه شرطیه را از شرطیه
 خوانند پس اگر حکم با اتصال است شرطیه متصله خوانند خواه موجب خوانند که گوی
 اگر آفتاب برآمده باشد روز موجود است خواه سالیه خوانند که گوی نیست
 اگر آفتاب برآمده باشد شب موجود باشد اگر حکم با اتصال است آن
 قضیه شرطیه منفصله خوانند خواه موجب خوانند که گوی که این عدد زوج
 باشد یا فرد خواه سالیه خوانند که گوی نیست چنانکه این عدد زوج باشد
 یا منقسم به تساوین اطلاق حکمییه منفصله و منفصله بر موجبات ظاهر است
 و بر سوال بواسطه آنکه مناسب با موجبات در اطراف فصل
 محکوم علیه برده قضیه حکمییه موضوع خوانند و محکوم به را محمول آن لفظ
 که دلالت کند بر نسبت حکمییه حکم معاً آنرا رابطه خوانند چون لفظ بود
 زید سو قائم و لفظ است که در زید قائم است و حرکت کسر که در زید
 و بر با جمله هر چه دلالت کند بر رابطه میان موضوع و محمول آنرا را
 رابطه گویند و در قضیه شرطیه محکوم علیه را مقدم و محکوم به را تالی

انفصال در وجود و عدم باشد چون این عدد یا زوج باشد یا فرد
 یعنی هر دو مجتمع نشوند و مرتفع نشوند یا با نفعه کج باشد اگر انفصال
 در وجود باشد چنانکه گوی این چیز یا شجر یا شای یا حجر یعنی هر دو مجتمع
 نشوند لکن ارتفاع شاید و یا با نفعه اخلو باشد اگر انفصال در عدم
 باشد چنانکه گوی زید یا در ریاست یا غرق نشود یعنی هر دو مرتفع
 نشوند لکن اجتماع شاید فصل تناقض و عکس در شرطیات بر
 قیاس حملیات معلوم شود فصل حجت بر سه قسم است یکی قیاس که
 آن استدلال است بجال کلی بر حال جزئی چنانکه گوی کل انسان
 حیوان و کل حیوان جسم فکل انسان جسم پس استدلال کردی بجال
 حیوان که کلی است بر حال جزئی وی که انسان است دوم استقراء
 که آن استدلال است بجال جزئیات بر حال کلی چنانکه گوی هر یک
 از انسان بطیور و بهائم فکل اسفل امی جنبا ندر حال مضغ پس
 جمیع حیوان چنین باشند پس استدلال کردی بجال جزئیات حیوان

انفصال در وجود و عدم باشد چون این عدد یا زوج باشد یا فرد
 یعنی هر دو مجتمع نشوند و مرتفع نشوند یا با نفعه کج باشد اگر انفصال
 در وجود باشد چنانکه گوی این چیز یا شجر یا شای یا حجر یعنی هر دو مجتمع
 نشوند لکن ارتفاع شاید و یا با نفعه اخلو باشد اگر انفصال در عدم
 باشد چنانکه گوی زید یا در ریاست یا غرق نشود یعنی هر دو مرتفع
 نشوند لکن اجتماع شاید فصل تناقض و عکس در شرطیات بر
 قیاس حملیات معلوم شود فصل حجت بر سه قسم است یکی قیاس که
 آن استدلال است بجال کلی بر حال جزئی چنانکه گوی کل انسان
 حیوان و کل حیوان جسم فکل انسان جسم پس استدلال کردی بجال
 حیوان که کلی است بر حال جزئی وی که انسان است دوم استقراء
 که آن استدلال است بجال جزئیات بر حال کلی چنانکه گوی هر یک
 از انسان بطیور و بهائم فکل اسفل امی جنبا ندر حال مضغ پس
 جمیع حیوان چنین باشند پس استدلال کردی بجال جزئیات حیوان

انفصال در وجود و عدم باشد چون این عدد یا زوج باشد یا فرد
 یعنی هر دو مجتمع نشوند و مرتفع نشوند یا با نفعه کج باشد اگر انفصال
 در وجود باشد چنانکه گوی این چیز یا شجر یا شای یا حجر یعنی هر دو مجتمع
 نشوند لکن ارتفاع شاید و یا با نفعه اخلو باشد اگر انفصال در عدم
 باشد چنانکه گوی زید یا در ریاست یا غرق نشود یعنی هر دو مرتفع
 نشوند لکن اجتماع شاید فصل تناقض و عکس در شرطیات بر
 قیاس حملیات معلوم شود فصل حجت بر سه قسم است یکی قیاس که
 آن استدلال است بجال کلی بر حال جزئی چنانکه گوی کل انسان
 حیوان و کل حیوان جسم فکل انسان جسم پس استدلال کردی بجال
 حیوان که کلی است بر حال جزئی وی که انسان است دوم استقراء
 که آن استدلال است بجال جزئیات بر حال کلی چنانکه گوی هر یک
 از انسان بطیور و بهائم فکل اسفل امی جنبا ندر حال مضغ پس
 جمیع حیوان چنین باشند پس استدلال کردی بجال جزئیات حیوان

انفصال در وجود و عدم باشد چون این عدد یا زوج باشد یا فرد
 یعنی هر دو مجتمع نشوند و مرتفع نشوند یا با نفعه کج باشد اگر انفصال
 در وجود باشد چنانکه گوی این چیز یا شجر یا شای یا حجر یعنی هر دو مجتمع
 نشوند لکن ارتفاع شاید و یا با نفعه اخلو باشد اگر انفصال در عدم
 باشد چنانکه گوی زید یا در ریاست یا غرق نشود یعنی هر دو مرتفع
 نشوند لکن اجتماع شاید فصل تناقض و عکس در شرطیات بر
 قیاس حملیات معلوم شود فصل حجت بر سه قسم است یکی قیاس که
 آن استدلال است بجال کلی بر حال جزئی چنانکه گوی کل انسان
 حیوان و کل حیوان جسم فکل انسان جسم پس استدلال کردی بجال
 حیوان که کلی است بر حال جزئی وی که انسان است دوم استقراء
 که آن استدلال است بجال جزئیات بر حال کلی چنانکه گوی هر یک
 از انسان بطیور و بهائم فکل اسفل امی جنبا ندر حال مضغ پس
 جمیع حیوان چنین باشند پس استدلال کردی بجال جزئیات حیوان

این کتاب در صورتی که در کتابخانه است
 در آن حال بود که در کتابخانه است
 در آن حال بود که در کتابخانه است
 در آن حال بود که در کتابخانه است
 در آن حال بود که در کتابخانه است

سالبه جزئیه باشد شکل اول منتج محصورات اربعه است و شرط
 شکل ثانی آن است که مقدمین وی مختلفین باشد و بیجا ب و سلب
 یعنی یکی موجبیه باشد و دیگری سالبه و کبری وی کلیه باشد و ضروب
 نتیجه وی بیجهت است اول موجبیه کلیه صغری و سالبه کلیه کبری چنانکه
 بهر حال است و بیجا از آن نیست پس بیجا از آن است دوم
 عکس این چنانکه بیجا از آن نیست و بیجهت است پس بیجا از آن
 آن نیست سوم موجبیه جزئیه صغری و سالبه کلیه کبری چنانکه بیجا
 است بیجا از آن نیست پس بیجا از آن نیست چهارم سالبه جزئیه
 صغری و موجبیه کلیه کبری چنانکه بعضی بیجا نیست و بیجهت است
 بعضی بیجا نیست پس نتیجه شکل نیست الا سالبه با کلیه و اما جزئیه
 شرط شکل ثالث آن است که صغری وی موجبیه باشد و بی از مقدمین
 وی کلیه باشد و ضروب بی شش است منتج بیجا بی نتیجه بیجا

کبری

این کتاب در صورتی که در کتابخانه است
 در آن حال بود که در کتابخانه است
 در آن حال بود که در کتابخانه است
 در آن حال بود که در کتابخانه است
 در آن حال بود که در کتابخانه است

این کتاب در صورتی که در کتابخانه است
 در آن حال بود که در کتابخانه است
 در آن حال بود که در کتابخانه است
 در آن حال بود که در کتابخانه است
 در آن حال بود که در کتابخانه است

این کتاب در صورتی که در کتابخانه است
 در آن حال بود که در کتابخانه است
 در آن حال بود که در کتابخانه است
 در آن حال بود که در کتابخانه است
 در آن حال بود که در کتابخانه است

این کتاب در صورتی که در کتابخانه است
 در آن حال بود که در کتابخانه است
 در آن حال بود که در کتابخانه است
 در آن حال بود که در کتابخانه است
 در آن حال بود که در کتابخانه است

فانما هو من الله تعالى
 والحمد لله رب العالمين
 والصلوة والسلام على
 سيدنا محمد وآله الطيبين
 الطاهرين

فانما هو من الله تعالى
 والحمد لله رب العالمين
 والصلوة والسلام على
 سيدنا محمد وآله الطيبين
 الطاهرين

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال شيخنا الامام العلامة افضل لعلماء المتأخرين
قدوة العلماء الراغبين اثير الدين الايجري
طيب الله ثراه وجعل الجنة مثواه سما الله على
توفيقه ونسأل هداية طريقه واهام الحق تحقيقه
ونصلى على محمد وآله وعنتهم ابا بعد فهذا رسالة
في المنطق اوردها فيها ما يجب استحضاره لمن يريد
شيعا من العلوم مستعينا بالله انه مفيض الخير
واجود ايساخوجي اللفظ الدال بالوضع على

فانما هو من الله تعالى
 والحمد لله رب العالمين
 والصلوة والسلام على
 سيدنا محمد وآله الطيبين
 الطاهرين

ايساخوجي

فانما هو من الله تعالى
 والحمد لله رب العالمين
 والصلوة والسلام على
 سيدنا محمد وآله الطيبين
 الطاهرين

فانما هو من الله تعالى
 والحمد لله رب العالمين
 والصلوة والسلام على
 سيدنا محمد وآله الطيبين
 الطاهرين

و اما انچه
در مقدمه است در کتب
که در آنست که از آنست که
نیز از آنست که از آنست که
نیز از آنست که از آنست که

موجود فالارض مضيئة ينتج ان كانت الشمس
طالعة فالارض مضيئة و اما من منفصلتين
كقولنا كل عددا زوج او فرد وكل زوج فهو اما
زوج الزوج او زوج الفرد ينتج كل عدد فهو اما
فرد او زوج الزوج او زوج الفرد و اما من حملية
ومتصلة كقولنا كلما كان هذا انسانا فهو حيوان
وكل حيوان فهو جسم ينتج كلما كان هذا انسانا
فهو جسم و اما من حملية ومنفصلة كقولنا كل عدد
اما فرد او زوج وكل زوج فهو منقسم بتساويين
ينتج كل عدد فهو اما فرد و اما منقسم بتساويين
و اما من متصلة ومنفصلة كقولنا كلما كان هذا
انسانا فهو حيوان و كل حيوان فهو اما ابيض و اسود
ينتج كلما كان هذا انسانا فهو اما ابيض و اسود
اما القياس الاستثنائي فالشرطية الموضوعية فيه

و اما انچه
در مقدمه است در کتب
که در آنست که از آنست که
نیز از آنست که از آنست که
نیز از آنست که از آنست که

ایساغوجی

و اما انچه
در مقدمه است در کتب
که در آنست که از آنست که
نیز از آنست که از آنست که
نیز از آنست که از آنست که

و اما انچه
در مقدمه است در کتب
که در آنست که از آنست که
نیز از آنست که از آنست که
نیز از آنست که از آنست که

و اما انچه
در مقدمه است در کتب
که در آنست که از آنست که
نیز از آنست که از آنست که
نیز از آنست که از آنست که

ان كان متصلة فاستثناء المقدم ينتج عين التالي
 كقولنا ان كان هذا انسانا فهو حيوان لكنه انسان
 فيكون حيوانا واستثناء نقيض للتالي ينتج نقيض
 المقدم كقولنا ان كان هذا انسانا فهو حيوان لكنه
 ليس بحيوان فلا يكون انسانا وان كانت منفصلة
 حقيقية فاستثناء احدا لجزأين ينتج نقيض الآخر
 واستثناء نقيض احدهما ينتج عين الآخر وعلى
 هذا فائدة الجمع ومفادة الخلو فصل البرهان
 وهو قول مؤلف من مقدمات يقينية لانتاج
 يقين واليقينيات اقسام ستة احدها اوليات
 كقولنا الواحد نصف لاثنين والكل اعظم من
 الجزء ومشاهدات نحو الشمس مشرقة والنار
 محرقة وعجوبات كقولنا السمونيا مسهل للصقراء
 وحديثيات كقولنا نور القمر مستفاد من نور الشمس

ان كان متصلة فاستثناء المقدم ينتج عين التالي
 كقولنا ان كان هذا انسانا فهو حيوان لكنه انسان
 فيكون حيوانا واستثناء نقيض للتالي ينتج نقيض
 المقدم كقولنا ان كان هذا انسانا فهو حيوان لكنه
 ليس بحيوان فلا يكون انسانا وان كانت منفصلة
 حقيقية فاستثناء احدا لجزأين ينتج نقيض الآخر
 واستثناء نقيض احدهما ينتج عين الآخر وعلى
 هذا فائدة الجمع ومفادة الخلو فصل البرهان
 وهو قول مؤلف من مقدمات يقينية لانتاج
 يقين واليقينيات اقسام ستة احدها اوليات
 كقولنا الواحد نصف لاثنين والكل اعظم من
 الجزء ومشاهدات نحو الشمس مشرقة والنار
 محرقة وعجوبات كقولنا السمونيا مسهل للصقراء
 وحديثيات كقولنا نور القمر مستفاد من نور الشمس

ابن خوجي

ان كان متصلة فاستثناء المقدم ينتج عين التالي
 كقولنا ان كان هذا انسانا فهو حيوان لكنه انسان
 فيكون حيوانا واستثناء نقيض للتالي ينتج نقيض
 المقدم كقولنا ان كان هذا انسانا فهو حيوان لكنه
 ليس بحيوان فلا يكون انسانا وان كانت منفصلة
 حقيقية فاستثناء احدا لجزأين ينتج نقيض الآخر
 واستثناء نقيض احدهما ينتج عين الآخر وعلى
 هذا فائدة الجمع ومفادة الخلو فصل البرهان
 وهو قول مؤلف من مقدمات يقينية لانتاج
 يقين واليقينيات اقسام ستة احدها اوليات
 كقولنا الواحد نصف لاثنين والكل اعظم من
 الجزء ومشاهدات نحو الشمس مشرقة والنار
 محرقة وعجوبات كقولنا السمونيا مسهل للصقراء
 وحديثيات كقولنا نور القمر مستفاد من نور الشمس

ان كان متصلة فاستثناء المقدم ينتج عين التالي
 كقولنا ان كان هذا انسانا فهو حيوان لكنه انسان
 فيكون حيوانا واستثناء نقيض للتالي ينتج نقيض
 المقدم كقولنا ان كان هذا انسانا فهو حيوان لكنه
 ليس بحيوان فلا يكون انسانا وان كانت منفصلة
 حقيقية فاستثناء احدا لجزأين ينتج نقيض الآخر
 واستثناء نقيض احدهما ينتج عين الآخر وعلى
 هذا فائدة الجمع ومفادة الخلو فصل البرهان
 وهو قول مؤلف من مقدمات يقينية لانتاج
 يقين واليقينيات اقسام ستة احدها اوليات
 كقولنا الواحد نصف لاثنين والكل اعظم من
 الجزء ومشاهدات نحو الشمس مشرقة والنار
 محرقة وعجوبات كقولنا السمونيا مسهل للصقراء
 وحديثيات كقولنا نور القمر مستفاد من نور الشمس

في هذه المقادير العوضات
 التي هي من القوة وصفها
 في هذه المقادير العوضات
 التي هي من القوة وصفها
 في هذه المقادير العوضات
 التي هي من القوة وصفها
 في هذه المقادير العوضات
 التي هي من القوة وصفها

الاصابع مادام كاتبها لا دائما فمن سالبة مشروطة عامة
 وموجبة مطلقة عامة العرفية الخاصة وهي العرفية
 العامة مع قيد اللادوام بحسب الذات وهي ان كانت
 موجبة فتركيبها من موجبة عرفية عامة وسالبة مطلقة
 عامة وان كانت سالبة فتركيبها من سالبة عرفية عامة وسالبة مطلقة عامة
 ومثلا فمعرفة الوجودية اللاحقة هي المطلقة مع قيدا للاضروية
 بحسب الذات اللاحقة عبارة عن ممكنة عامة فالوجودية
 اللاحقة ان كانت موجبة كقولنا كل انسان ضاحك بالفعل لا
 بالضرورة او موجبة مطلقة عامة وسالبة ممكنة عامة وان كانت
 سالبة كقولنا لا شيء من الانسان ضاحك بالفعل لا
 بالضرورة فمن سالبة مطلقة عامة وسالبة ممكنة
 عامة الوجودية اللاحقة وهي المطلقة العامة مع قيد
 اللادوام بحسب الذات وهو سواء كانت موجبة او
 سالبة فمن مطلقين عامتين احدهما موجبة والاخرى

في هذه المقادير العوضات
 التي هي من القوة وصفها
 في هذه المقادير العوضات
 التي هي من القوة وصفها
 في هذه المقادير العوضات
 التي هي من القوة وصفها
 في هذه المقادير العوضات
 التي هي من القوة وصفها
 في هذه المقادير العوضات
 التي هي من القوة وصفها
 في هذه المقادير العوضات
 التي هي من القوة وصفها

ميزان المنطق

في هذه المقادير العوضات
 التي هي من القوة وصفها
 في هذه المقادير العوضات
 التي هي من القوة وصفها
 في هذه المقادير العوضات
 التي هي من القوة وصفها
 في هذه المقادير العوضات
 التي هي من القوة وصفها
 في هذه المقادير العوضات
 التي هي من القوة وصفها
 في هذه المقادير العوضات
 التي هي من القوة وصفها

في هذه المقادير العوضات
 التي هي من القوة وصفها
 في هذه المقادير العوضات
 التي هي من القوة وصفها
 في هذه المقادير العوضات
 التي هي من القوة وصفها
 في هذه المقادير العوضات
 التي هي من القوة وصفها

في الشيء فلا يكون قولنا
 ما ان يكون هذا الصدق
 ذو قارة وذا قارة وصدق بالاعتقاد
 فيهم من قول الجبريان العكس بنحو
 بعض على الاطلاق لا يدخل تحت
 وجوده ولا يشترط الصدق في الاصل ان
 لو كان الاصل صادقا كان الاصل صادقا
 فعل الانسان مجرد بل هو من الجبر
 في كونه وادراكه من القضية ولا يمتنع
 وجوده بقا الصدق الا في حق الانسان
 لقب الا لازم ولم يشترط ان الصدق في
 لزوم الصدق الكاذب في الجبر

بالاجاب والسلب بحيث يقتضى لثاته ان يكون
 احدهما صادقة والاخرى كاذبة ولا يتحقق بهما القضيتين
 الا باتحاد النسبة الحكيمية بينهما فصل في العكس
 المستوي وهو عبارة عن جعل حد طرفي القضية مكان
 الاخر مع بقاء الصدق الكيفية فاما الكمية فلا يبقى
 في لموجبات لانها لا تنعكس كلية لاحتمال كون المحمول
 اعم من الموضوع لقولنا كل انسان حيوان ولا تنعكس كلية
 لكن بقولنا كل حيوان انسان واما السالبة فتنعكس
 كلية لقولنا لا نشئ من الانسان بحجر لانه يصدق لا شيء
 من الحجر بانسان كلية فصل في عكس النقيض هو
 عبارة عند المتقدمين عن تبديل كل من طرفي
 القضية بنقيض الاخر مع بقاء الصدق الكيفية كما
 يقال في كل انسان حيوان كل حيوان لا انسان
 المتأخرين عبارة عن جعل نقيض لثاني الجزء الاول

على انسان
 جبران لا لا حيوان لان
 وليس النقيض مستند
 المتأخرين عبارة عن
 جعل نقيض الجبري
 المتأخرين من اصل
 القضية الجبري الاول
 جعل من الجبر
 الاول من اصل
 القضية الجبري الثاني
 مع ثباته الاصل
 في كلياته
 الاجاب والسلب
 ذو قارة ككيفية الجبري
 في الصدق ككيفية
 على عكس النقيض
 على انسان حيوان
 لا شيء ما ليس كحيوان
 انسان
 واتفق على ان
 على من المتأخرين
 في تنعكس الجبري
 سوي على نقيض
 انسان نقيض
 انسان نقيض

القديمين عبارة عن
 تبديل كل من طرفي
 القضية بنقيض الاخر
 مع بقاء الصدق الكيفية
 كما يقال في كل انسان
 حيوان كل حيوان لا انسان

مختص
 من جهت فی دو مرتبه
 و اینست اول برای تقابل در حق آن
 و اما در توفیقها هم تا توفیق
 و اما در توفیقها هم تا توفیق
 و اما در توفیقها هم تا توفیق
 و اما در توفیقها هم تا توفیق

این الایمان
 ظاهر و احوال و عبادت
 اینست که مشربانند بی اوست ازین
 اینست که مشربانند بی اوست ازین
 اینست که مشربانند بی اوست ازین
 اینست که مشربانند بی اوست ازین

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله الذي هدانا لهذا
 خير فريق والصلوة على من ارسله
 هدى هو بلا هتداء حقيق
 ونطلبه الاقتداء يليق
 وعلى له واصحابه الذين
 سعد افي منابج الصدق
 بالتصديق وصعدوا
 في معارج الحق بالتحقيق
 وبعثنا هذاه ذرية هذيب
 الكلام في تحرير المنطق
 والكلام وتقريب المرام
 من تقرير عقائد الاسلام
 جعلته تبصرة لمن حاول

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله الذي هدانا لهذا
 خير فريق والصلوة على من ارسله
 هدى هو بلا هتداء حقيق
 ونطلبه الاقتداء يليق
 وعلى له واصحابه الذين
 سعد افي منابج الصدق
 بالتصديق وصعدوا
 في معارج الحق بالتحقيق
 وبعثنا هذاه ذرية هذيب
 الكلام في تحرير المنطق
 والكلام وتقريب المرام
 من تقرير عقائد الاسلام
 جعلته تبصرة لمن حاول

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله الذي هدانا لهذا
 خير فريق والصلوة على من ارسله
 هدى هو بلا هتداء حقيق
 ونطلبه الاقتداء يليق
 وعلى له واصحابه الذين
 سعد افي منابج الصدق
 بالتصديق وصعدوا
 في معارج الحق بالتحقيق
 وبعثنا هذاه ذرية هذيب
 الكلام في تحرير المنطق
 والكلام وتقريب المرام
 من تقرير عقائد الاسلام
 جعلته تبصرة لمن حاول

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي هدانا لهذا
 خير فريق والصلوة على من ارسله
 هدى هو بلا هتداء حقيق
 ونطلبه الاقتداء يليق
 وعلى له واصحابه الذين
 سعد افي منابج الصدق
 بالتصديق وصعدوا
 في معارج الحق بالتحقيق
 وبعثنا هذاه ذرية هذيب
 الكلام في تحرير المنطق
 والكلام وتقريب المرام
 من تقرير عقائد الاسلام
 جعلته تبصرة لمن حاول

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله الذي هدانا لهذا
 خير فريق والصلوة على من ارسله
 هدى هو بلا هتداء حقيق
 ونطلبه الاقتداء يليق
 وعلى له واصحابه الذين
 سعد افي منابج الصدق
 بالتصديق وصعدوا
 في معارج الحق بالتحقيق
 وبعثنا هذاه ذرية هذيب
 الكلام في تحرير المنطق
 والكلام وتقريب المرام
 من تقرير عقائد الاسلام
 جعلته تبصرة لمن حاول

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله الذي هدانا لهذا
 خير فريق والصلوة على من ارسله
 هدى هو بلا هتداء حقيق
 ونطلبه الاقتداء يليق
 وعلى له واصحابه الذين
 سعد افي منابج الصدق
 بالتصديق وصعدوا
 في معارج الحق بالتحقيق
 وبعثنا هذاه ذرية هذيب
 الكلام في تحرير المنطق
 والكلام وتقريب المرام
 من تقرير عقائد الاسلام
 جعلته تبصرة لمن حاول

وغير ان حكمه لا يرد في الامور التي هي متعلقة بالاشياء
 بل في الامور التي هي متعلقة بالاشياء المتصلة بها
 وبما ان حكمه لا يرد في الامور التي هي متعلقة بالاشياء
 بل في الامور التي هي متعلقة بالاشياء المتصلة بها
 وبما ان حكمه لا يرد في الامور التي هي متعلقة بالاشياء
 بل في الامور التي هي متعلقة بالاشياء المتصلة بها

بلا ضرورة الجانب لوافق ايضا ويسمى الممكنة الخاصة
 هذه مركبات لان اللادوام اشارة الى مطلقة عامة
 الاضرورة الى ممكنة عامة مخالفة الكيفية موافقتي
 الكمية
 لا قيد **فصل الشرطية متصلة** ان حكم فيها بثبوت
 نسبة على تقادير اخرى ونفسه لزومية ان كان ذلك بعلاقة
 والا فتفاقية ومنفصلة ان حكم يتنافى النسبتين او لا
 تنافيهما صدقا وكن با وهي الحقيقية او صدقا فقط
 فمماقت الجسم او كان با فقط فمماقتة الخلو وكل منها عادية
 ان كان التتاق لثاني الجزأين والافاتفاقية ثم الحكم
 الشرطية ان كان على جميع تقادير المقدم فكلية او بعضها
 مطلقا جزئية او معينة افضضية والافاتاقية وطرفنا
 الشرطية في الاصل قضيتان حليتان او متدة اثان او

وغير ان حكمه لا يرد في الامور التي هي متعلقة بالاشياء
 بل في الامور التي هي متعلقة بالاشياء المتصلة بها
 وبما ان حكمه لا يرد في الامور التي هي متعلقة بالاشياء
 بل في الامور التي هي متعلقة بالاشياء المتصلة بها
 وبما ان حكمه لا يرد في الامور التي هي متعلقة بالاشياء
 بل في الامور التي هي متعلقة بالاشياء المتصلة بها
 وبما ان حكمه لا يرد في الامور التي هي متعلقة بالاشياء
 بل في الامور التي هي متعلقة بالاشياء المتصلة بها
 وبما ان حكمه لا يرد في الامور التي هي متعلقة بالاشياء
 بل في الامور التي هي متعلقة بالاشياء المتصلة بها

مذهب

فماقت الجسم او كان با فقط فمماقتة الخلو وكل منها عادية
 ان كان التتاق لثاني الجزأين والافاتفاقية ثم الحكم
 الشرطية ان كان على جميع تقادير المقدم فكلية او بعضها
 مطلقا جزئية او معينة افضضية والافاتاقية وطرفنا
 الشرطية في الاصل قضيتان حليتان او متدة اثان او

<p>على ان يكون الحكم الشرطي كذا ان يكون الحكم الشرطي كذا ان يكون الحكم الشرطي</p>	<p>ان الحكم الشرطي لا يرد في الامور التي هي متعلقة بالاشياء بل في الامور التي هي متعلقة بالاشياء المتصلة بها</p>
---	---

ان الحكم الشرطي لا يرد في الامور التي هي متعلقة بالاشياء
 بل في الامور التي هي متعلقة بالاشياء المتصلة بها
 وبما ان حكمه لا يرد في الامور التي هي متعلقة بالاشياء
 بل في الامور التي هي متعلقة بالاشياء المتصلة بها
 وبما ان حكمه لا يرد في الامور التي هي متعلقة بالاشياء
 بل في الامور التي هي متعلقة بالاشياء المتصلة بها

ان الحكم الشرطي لا يرد في الامور التي هي متعلقة بالاشياء
 بل في الامور التي هي متعلقة بالاشياء المتصلة بها
 وبما ان حكمه لا يرد في الامور التي هي متعلقة بالاشياء
 بل في الامور التي هي متعلقة بالاشياء المتصلة بها
 وبما ان حكمه لا يرد في الامور التي هي متعلقة بالاشياء
 بل في الامور التي هي متعلقة بالاشياء المتصلة بها

البرهان ای الطریق الی الوقوف علی الحق والعلی به وهو بالمقاصد اشبه فقط

منطق منظوم

بسم الله الرحمن الرحیم

<p>ترانه یزید از وی نغمه خیزم از شنای او که نعمتهای او در عالم هستی بود پیچیم سگالم چون صفات پاک یزید طرح الهام که سوی دستگاه مع اسباب سفر بنام پس از حمد و سپاس بار بار نعمت می چنیم که از جام حقیقت سیر گردانید در شرابان زنده دم در سفاقتش اندران هنگام دم تن بدو زد دل با استشفاع زو و قلب شکستن دو در رب دل است نه راه تیره کار بها نباید دست تجلیص از تحسین با فعالش بسکبک دو دوانش با شمیم نذر تابان بصیبت نام احمد مشتهر در عالم کرم بر این میت و صحبش باد هم تباها نخطت که این شبد یزید در منطق همی پوید اگر چه پارشیدار از زبان حل میخورم چه پاد وادیش آرم گدا بخت میدارم بسندهای تدریس آرد اجلاس میسازند</p>	<p>ستایم در سپاس این نیایش بر خدا نام برانم تو سن خامه بسوی شکر خلاقم ز تاثیرات اسمایش بود نظم و نسق هر سو بانگ دستمایه زخمت حمد و شکر افکندم دهد گرد دست مقبولی باین جمله سر آمدن درودی می دهیم عرضه بران سردار در دکان بر خشان شفاعت خشن دور بار زبانه دل جان را یکی سازد بگناه جان حسن بنگامیکه دل کرده هر یک میشود ناسی بشوید دست ز رستن به نیلها می اعمالش چو دست چرب گریز کشید آن سید سرور که نام نامیش باشد محمد اندرین عالم که اینم خوشه چین باشد زورگاه فیوض پس از حمد و درود این بنده ناچیزی گوید ز دست حضرت توفیق باری شیخ را آید چه مانع از خود گویم چه قدر علم الحکام که ابنا می زمانه به هنر خویشین جمیده</p>	<p>سرایم ز غمزه در حمد باری چون با غانم که درخش بیابصیت من نغمه سرای و تمام عالم هستی ظلال نامهای او سپاسش گر کنم بخش مراد سیر انعامی فرو بردم بکام خوش دندان ستائیدن که باری بار بار بار بار باری بیستم بر ستاینه خواهد کرد کامل سک برود دهد دل شفاعت اندران میدان بستن کند دل را بدریا در خلاص است عاصی دو دلدلما بسوی او بصد با آه و ناله سوای دست جستن بر دآن سرور انور نام و انهای انبیا در سبب خشان بر وصلوات بیغایات با و از من مسکین که زیشان آمده پیدا بملت نصرت نصرت چو این شکیب در شکیب این فن را و میاید بحال خود ز روی گرد شمع دوی بر کورم ثقلب در صورت دهر شود انگیز آن دیده</p>
---	---	--

بصیت

پراز جمله مرکب خورده بر چهل حرف نماند
 کسی هرگز نبرد رسد که او در خور بهر علم آید
 که طبع سوی ایجاز عبارت آمده مائل
 برای طالبان علم این ابیات می گویم
 نوشتم باراشتر که چه شکم کرد او ارم
 نوشتم حاشیه بر شرح حمد الله و بر صدرا
 یکی یک روز پر اخبار و هم آیات بجانی
 ز تعلیمی یکی در هند سه تلخیصی آوردم
 برین بی فرصتی و نامساعد طبع شد قاعد
 درین دوچار خطه خواستم تحریر در میزان
 بود این فن میزان بهر حفظ فکر در اذبان
 طریق مستقیم کسب نامعلوم با سازد
 پس این هر دو اگر مفیکر حاصل شد برین
 مویختر شد ز ابواب تصور علم تحقیقی
 پس آن پنج اضرب ز کلی الفاظ و کلامانی
 پس این بحث دلال را بجز سبب صورت
 اگر از روی وضعی باشد آنرا وضعیه خوانند
 جواز احواح بشرقی بر نزد سعه سنجیند
 چو شنوی از پس دیوار لفظ و نری دانی
 طباق و هم تضمن قسم سوم التزامیه
 طباق آنرا بنامند و اگر بر جزوی باشد
 یعنی از ره حیوان ناطق در هر معنی
 بخوانی التزامش بجز بنیان از نابینا
 بقسم منفرد و قسم مرکب قسمی یا بر +

زند از در مع دلائل کز آن باد پیمانید
 که بهر درس و تدوین علوم مدرسه شاید
 چو این حال حواریان از زبان خویش گفتند
 برین نظم قواعد بهر حفظ سهل می بودیم
 شرح پنج ایسا غویجی آما از من سکین
 تحقیق است بر شرح و قایه هم هدایه را
 ز وقتی هم نوشتم در فخر الصریح در مذهب طبع
 بتانی ثالث از تحریر شرحی منبسط مفرم
 علاوه این همه شد التزام اختر مع من

شروع در مقصود کتاب

از غلطک خلوطک تلبیسات از زبان
 اگر علمت بود اذعان بود همدین در میزان
 و اگر افکاری زید بود کسی درین میزان
 کلیات خمسین تصور هم منوط آمد
 لذا بحث الفاظ و تیسرات آن خوانی
 دلالته نسبتی باشد میان لفظ و معنایش
 جمیع اهل میزان بیانی بجا آن مابند
 و اگر از عقل ضالضی باشد از عقلیه نامند
 که گوینده بود آنجا همین عقلیه خوانی
 اگر باشند دلالته بر تمام معنی وضعی
 که ذهن تو ضمن فهم کل آن جزوی باشد
 و اگر باشد ز موضوع که بر خارج لازم
 اگر در معنی داخل کنی آنکار است اعمی
 اگر خواهی ز بخشش لفظ بخش معنی وضعی

سریند از سر خود هرزه نونی کز اثر می نمایند
 نگاهم تا بکی حال زمانه طول لا طائل
 برات عاشقان بر شایخ آه گفته می فتم
 چو پیشش در زبان تازی آمد جمله سفارم
 دو و یک روزی یک نفر من مبسوط فیض آگین
 دو شرحی در نوشتم مختصر بهر متن کمالی
 رساله عقلیه هم بر سر او امش آمد ملبوع
 شمار جمله با جمله بود از شخصت هم زائد
 که از ابقار افکارم نتایج آمده در فن
 که نظم فارسی باشد سلیس و سهل و آسان
 بعلموات تصویری و تصدیقی بپردازد
 سوای آن همه تمام ابد کی تصور در آن
 بود شرط با سبق تصور علم تصدیقی
 که قاتر کسب معلومات از آن جمله با بجا
 مگر آنها بلا لحاظ دلالته محض بکار است
 که از روشن معنی میرسد از زبان بنیانش
 و اگر از اقتضای طبع باشد طبعیه گویند
 باقسام سه گانه حصر منفر موده آرا مند
 سه گونه می بود با حصر عقلی نوع وضعیه
 چو از انسان سیدی بی مفهوم جمالی
 نفسان گوی آنرا بچو یک مفهوم حیوانی
 که نفس دینی موضوع له شد واجب نام
 پس از بحث دلالته لفظ و الی و وضعیه
 چو از ای سهم پس آنرا در کتاب منسخ خوانی

و اگر تنها بود غلطی قصدت است اجزایش
 همه اجزای نیز چون حیوان ناطق را بود این راه
 پس این فردود و متمم آمد یکی جزئی و کلی
 به انشائی جزئی کامل که شخصیت همی دارد
 چون انسان کان بود همچون زید و بی غش
 چو از ماهیت افراد خارج شد بود عرضی
 و اگر خارج نباشد از همان نامیده و در ذاتی
 کلی نوع بود و جنس هم فصل است این سخن
 بی پاسخ از سوال ماهیت این قول چه باشد
 که جای مخصوص نشد آن که این طبع می نماید
 پس آن جنس می نامند و آن کلی بود صادق
 چه جزوی شرکت ذاتی میان شان نمی نماید
 بیاید در جواب آنی تنی هوسن الذاتی
 بعد از ذات کان جو طبعش بود قاطن
 بگویندش برای این همه جنس قریب کز
 تمام مشترک در بعضی نه در دیگر استجاب
 و اگر باشد میسر فصل از اتبایز ماهیت
 بگو فصل بعید از جسم در انواع حیوانی
 پس از عرضی بود مخصوص بیک ماهیت نوعی
 که کلی عرضی محمول بر یک طبع می آید
 در آن عرضی بود شامل بحد از طبع و اهریست
 امور عامه به تمام اشیا ذوات امکان
 بود کلی عرضی صادق آید بر طبع چند
 یکی لازم بحال لافکاک از ذات ماهیت

که معنی دارد و اینست بخش و جز یعنی این
 مگر تحقیق این گفتیم تعلیقات یوسیه
 چو اصل آنکه کلی می دارد بود جزئی
 اگر عرضش توان کرد صادق بزودی کمتر
 بسوی انیمه لاشی و واجب است همین پیش
 چو ضاحک است که شیرین است از حیوان روح لاشی
 چو انسان چو حیوان است اتی بهر هر جزئی
 تمام طبع هر فردش بنام نوع می باشد
 سوال ماهیت از کل حقیقت هر چه طور آید
 تمام طبع هر شخص بود یا شرکت صرفه
 با هیات معدوده بطرز ماهو الملائکی
 و اگر باشد میسر تمام مشترک ذاتی
 که باشد معتبر در سخ جوهر نه بود عرضی
 اگر آن جنس یک در جواب جمله نوع است
 چو حیوان بهر است پس از نوع جن مشترک
 چو جسم نامی از بهر حال و طبع انشائی
 که جنس قریب است آن بود فصل قریب است
 پس این سه گونه را در عرف اشیاء میگویند
 نباشد جنس یا مخصوص بود با جوهر جنسی
 چو ضاحک است ماهی انسان ماشی خاصه حیوان
 مراد از عرضی در حدش که در جمله تعیبت
 بخوانندش نام عرض عام از روی تعیبت
 طبع نوعی جنسی بزیر آن بود پیوند
 چو بالقوه نگارنده روزه لازم انسان

بخوانی مقدس چون همه از الله علیه
 که در یک روز گذشته از تحقیقات ضمیمه
 چو نام زید شخصی مشتمل بر نسبت باشد
 بخوانش کلی و محصور ماند اندران بحث
 پس این کلی بود مقسوم بر عرضی بزوال
 که بود ست این طبع از زید و عمر و درونی
 پس این مفهوم ذاتی هم بسبب قسم صورت
 پس آن کلی است کان متفق محمول می
 چو انسان کان تمام طبع زید و عمر وی باشد
 جواب کثرت محضه همان را می بود خرفه
 چو حیوان چو اب الفرس و الفیل می آید
 پس آن اتی است در منطق فصل ماهیت نامی
 چو نامی در جواب با حکماری حیوان
 بیاید آن تمام مشترک در جمله و غش
 دیگر باشد جواب برخی آن جنس بعید کبر
 بخوانش در جواب ماهی نور دل و طبع
 چو از اتبایز در جنس بعید افتاد چون نامی
 سوای این سه گونه جمله عرضیات میگویند
 بمنطق خاصه گویند و متحدش بدین نام
 چو با صخره خاصه حیوان و کاتب خاصه انسان
 چو شرح و زرد و ماشی بهر است و انسانی
 کتم تعریف و متحدش برای نیک تفهیمش
 پس این هر دو مقسوم بود و قسم از قسمت
 چو جنسان جنسان بهر حیوان است بالا امکان

هم
 در
 در
 در

چون بود بر ترکیب جزج خاص در جستی
 چو جستن بستن شکستن رستن و خستن
 معرفت قول شارح آن بود معلوم تصویری
 پس آن دو قسم میباشد یکی باشد بنام حد
 بجنس و خاصه یا محض عنین خاصه و اکم
 چو در تحدید انسان آوری حیوان باطن را
 ز نقصانش بجز ناقص آن را نام می یابید
 چو از جنس قریب و خاصه لازم مولف شد
 بحد تمام در سن قریب قید احراز می
 چو جسم ضاحک آید بهر علم رسمی انسان
 چو در تعریف انسان شای ذی ضحک میباشد
 خصوص قائل و طرفین از روی فقر رفتن
 بود مظلون و ایقانی و جعلی و تقلیدی
 قضیه جمله باشد که چنانچه است تصدیقی
 چو خالدی ستیز و یا عمر آمد شد ایمان را
 همین رایع کان گفتیم برای تو مثالش در آن
 بود محکوم به تالی در اخبارات شرطیه
 چو تقدیری بود حکمش در ایش انفصالیه
 بچو آتش حکم وصل نام انفصالیه
 چو جنح من بود اخل درین رایا خارج
 مثال آن همان باشد که در بیات دانستی
 چو این شایست با از این از جنس اشتراکی
 بوجدان علاقه یا بنفیش انفصالیه
 بخصوصه بنامش و گر افتاد کلتیش

مگر این گونه لازم را بگویم لازم صنفی
 چو بر سدرت که کلیات غمسه حسیت گوار شد

بیان معرفت

مرکب از خصوصیات ایات محض می باشد
 در از جنس قریب نسل عرب تلفت باشد
 فراهم کرده در وی ز طبعش جمله از اجزا
 چو جسم باطن آید در حصولی طبع انسانی
 چو با حیوان ضاحکات انسانی معرفت شد
 چو از جنس بعید و خاصه باشد بنام حد
 چو جسم ماشی آری بهر علم صورت حیوان

تصدیقاً تعریفاً قضیه اقسام آن

نبر گویند و سخن و قضیه نام در میزان
 بکل اشتقاقی و مواطاتی و ترکیبی
 ثبوتی چو بهر شی بود باقی آن از دی
 بامر بسبب عمر خود نداری هیچ شک ملا
 بود موضوع کان حکمست بر وی حکم حلیه
 بود محکوم به محمول در اخبار حلیه
 اگر محکی است بر تقدیر نسبت نسبت دیگر
 و گر حکم تناقی شد بخوانش انفصالیه
 پس این سه گونه آید از آن یکی باشد حقیقیه
 با مثال دیگر هم همچنان از خود تو استی
 سوم کان در مقدم تالیث منحل آید
 لزومیه بوجدان شد بنفیش اتفاقیه
 پس را باشد بیان کسیت محضون استی

دوم عرض غارتی کان با هست توان رستن
 که نوع و جنس و فصل و عرض علم خاصه باشد
 که از فهمش بحد رب بگذرد مجهول تخیلی
 دوم رسم آن مرکب می بود از عرضی لازم
 بحد تمام نام آن مضمون ذات می باشد
 که از جنس بعید و فصل از قریب آید
 بنوعی و حرکت از حصولش آید و شایستی
 بنام حدش نام رسم تمام آنرا که شد حاکی
 بر رسم ناقص از نقصان تام این نام خوانند
 از عنینات محضه رسم ناقص نیز می آید
 مرکب دروغ و راست عهلا اگر توان
 می نامند بقصد نقیض اگر نیز بود از کمال
 قضیه گاه تخیلی است که در می و گاه شکلی
 برین تقدیر حلیه بود از روی حمل ثبی
 نباشد در چنین حکم آن بود شرطیه
 مقدم آنکه بر وی کرده آید حکم شرطیه
 پس این شرطیه بر دو گونه آید القیه
 چو در خواهی زد از بعضی خواهی زد
 چو خالد یا بود می بود یا معدوم بود
 بصدق کذب می باشد منافات حقیقیه
 دوم کان در تنافی مانع اجمع استی
 بچو این نادان بود یا باب مجرور
 قضیه گر بود مضمون با تقدیر بر
 اگر اجمال آن باشد بنام جمله خوانند

له

پس آن خصوصاً انحصار کل کلیه میاید
 تا امتش از این در اختلاف دو قضیه
 واردانی دروغش گویی را راستی شاید
 اگر هر دو بود محکومه شرط سفاک اختلاف کم
 نقیض موجب جزئی باشد سالیه علی
 چه عکس مستوی است کنی تبدیل طرفینش
 بعکس هر دو قسم موجب جزئی می آید
 چه کاذب میشود چون گوی انسان است جز
 برای سالیه جزئی عکس است در میزان
 قیاس آن متمم از چند اخبار و حمل آید
 نباشد مثل بر همین مطلوب و نقیض آن
 که باشد اندرش همین نتیجه یا نقیض آن
 که موضوع نتیجه باشد و محمول آن کبر
 بحد و وسط آن امر مکرر می بود نامی
 که در تصحیح افکار است این اشکال میونه
 مثالش گفته بود در شرط انباشت بود آنرا
 چه ضحاک بود انسان هر انسان بود حیوان
 چه بعضی ضحاک است انسان نشد
 چه محمول است در صغری هم محمول در کبری
 هم آنرا از ضرب شازده پنج چهار آید
 بعضی از هم حیوان بود پنج آتش نشد حیوان
 بیانی شکل ثالث چون بینی حد و وسط را
 دوم کلیت صغری و اول کلیت کبری
 که هر انسان بود حیوان هر انسان بود ناطق

بیان تناقض

که در ایجاب سلب صدق کذب آمد برین
 بود مشروط در وقتی حدت نسبت آن بود
 چه هر انسان بود اگر نه برخی آن بود کرم
 چه هر انسان بود اگر نه بعضی آن بود کبر

بیان عکس مستوی

چه برخی از خزان خست بعضی برخی خراب
 بعکس سالیه کلیه مثلش دان بکیف کم

بیان قیاس

که چون باور کنی آنرا از آنها جمله زیاد
 چه هر کاتب بود انسان هر انسان بود حیوان
 چه که چیزی تخیرم لکن اکنون خاستی ایجان
 پس اولی را که اصغر در وی این نام شد صغری
 که از نقش و عقلمت مطلوب خود ترا نامی
 بیانی شکل اول سهل الاتراح و هم اعلی
 یکی ایجاب صغری دیگری کلیت کبری
 چه هر ضحاک است انسان نشد ناطق
 نتایج بعد حذف و وسط آید ظاهر ای کامل
 برایش هم در شرط آمد یکی کلیت کبری
 که انباشت بصورت همان چهار ضرب پنج
 چه پنج آتش نشد حیوان هر ضحاک بود حیوان
 که موضوع است در صغری هم موضوع کبری
 ضروری نتیجه در وی مشتق آمد باین دو
 چو بانی مثلها آن بر نیاری میشود ناطق

بقصر حکم بر بعضش بنام جزئی آید
 یکی را راست گویانی دروغت دیگری آید
 نه گفته گفته این تمثیل مارا در مثالش گو
 نقیض موجب کلیه باشد سالیه جزئی
 نه چیزی زمان بود اصغر بود بعضی آن اصغر
 بشرط وفق کیفیت صدق کن کن این جزئی
 چه هر انسان بود حیوان از حیوان بود انسان
 چه پنج از رنگ کم نیست سنگ آزادوم
 چه گوی اگر گویم نیست برخی از شاه انسان
 پس آن دو قسم شد اول نام اقترانی دان
 باشتنای آید بتسمیه قسم دوم ای جان
 بقسم اقترانی سه حدود آید یکی اصغر
 دوم را کان بود حاوی با کبر نام شد کبری
 بدرج حد و وسط چهار شد اشکال این گونه
 چه محمول است صغری موضوع است کبری
 بمانده از ضرب شازده پنج چهار ایجان
 چه بعضی ضحاک است انسان نشد انسان بود ناطق
 بیانی شکل ثانی بینی ایجان حد و وسط را
 دوم از خلاف هر دو در ایجاب سلب اصلا
 چه هر ضحاک است انسان پنج ایسی نشد انسان
 چه بعضی از خرن شد انسان هر ضحاک بود انسان
 دو شرط آنرا بود قطعاً یکی ایجاب صغری
 از آن جمله برای غریب از ضرب مثالی گو
 بیاری شکل سابع چون بیانی حد و وسط

که موضوع است و معنوی و معمول است در کبری
 اگر عوایدی که شانی را مساوی بگردانند
 بر ابع عکس صغری ساخته هم عکس کبری کن
 باستانی آمد و خبر زان جمله شریعتیه
 اگر شرطیه باشد اقصایه لزومیه
 که عین تالیس آید برست و نتیجه آن
 استلزام انسان بر حیوان نیکو است
 چه گوئی لیکن آن حیوان نباشد پس انسان
 پس باشد از قسام و از انو اعمش حقیقه
 پس آن طاقست لیکن نه طاق آن چیز حقست
 چو این است یا بیل است لیکن این پیدا
 چو این تا سبز یا زرد باشد لیکن این زرد است
 قیاس از روی بیلی بر پنج اقسام می آید
 ازین جمله بود برهان اشد و عده وار شد
 و اگر خطه و تو عین است آن تخمیل انگاری
 نباشد محتمل اگر طرث ثانی جزم صورت است
 که از روی فساد فکر و تدبیرت سبب شد
 بگزار اول بر تشکیک مشکک هم نمی باشد
 بطور حصر استقرادین شمش گونده باید
 و هم باشد شاه حسن دوران شد و صلح القیان
 چو محموده با استقرار صفا خوب محمود است
 چو گوئی ماه گیر و تاب و خوش از تاجب باهر
 که سازش در میان آن مجال است از یوم
 شاه شرم از راه غریبات شهر است در بیان

چو هر انسان بود حیوان و هر ملحق بود انسان
 بسازی عکس کبری تازی در وی با سانس
 برگیر طور کن ترتیب را معکوس و بعد آن

بیان انتاج استثنائی

چو اگر انسان بود این شی بودی ریفت بشکلیان
 چو استثنائی در وی نقیض تامه آن را
 همین دو صورت است تا جش آمد و فرغ میزان
 کن استثنائی بر یک جزو آن ای نقیضش را
 اگر جفته است یا طاقست سلب هر دو صورت است
 نباشد پس لیکن پس شمس نیست از اسپان

معنای محس

مرکب از یقینات و قطعیات می باشد
 چو هر دو جنبش باشد ساوی فهم آن مشکک
 پس تعلیق و ایتقان و هم جهل مرکب است
 و اگر باشد مطابق لیکن از جهت توان فتن
 شایع از یقین بر وی انسان منطق انرا شد
 از ان جمله بر وی اولی که محس تخمیلش
 چو آتش سوز و گشتی از گرمی خشکیش عطشان
 چهارم حدیثات آید چو حدس عتاب است
 که از اشکال گوناگون بر روز بود و طاهر
 چو در ابادشاهی بود و اسکنده شده سلطان
 که وسط پنج آنها باشد غائب از اذمان

شروط و بهم ضرورتش را در استقامت طول دان
 چو گردانی بوم را سوی اول عکس صغری کن
 بکن عکس نتیجه عکس را اصل نتیجه دان
 نخست آید پس استثنائی طرفی زان جمله
 کن استثنایه مقدم را بعین آن جمله
 مگر آن چیز انسان است پس لا یرب حیوان است
 نقیضی از مقدم و نتیجه می شود ابعثا
 و اگر شرطیه باشد انفعالیه عن او
 چو این جفته است یا طاقست لیکن نیست جفته
 انتج ای استثنایه بسازی بین هر یک را
 اگر منع اقله آید کن استثنایه یقین آن
 پس این تا سبز باشد همین باید باقی دست
 پس آن بان اجدیل و شرف و شنب هم غلط باید
 چو نسبت و خبر جمیع باشد و هم پنداری
 چو بتی نسبتش را حج بنام طن نسبت خون
 نباشد که بر طبق واقع آن جهل مرکب شد
 بنام خاص تقلیدان عقیده اتوان گفتن
 بر هیات از قسم یقین شمس گونده آید
 یقینش تا بدور قطع فهم او است تکمیلش
 سوم باشد مجرب با نافر تکرار مشهور است
 که از راه مبادی شد مطالب و فقه ظاهرا
 بود و جسم تغنیای او تا تر از گرد و جسم
 چو رستم از طمان بوده و نا و شاه در ایران
 چو گوئی چار جفته است از ره تقسیم در دو

چنین جمله لفظ آورده این مضمون بخلط او
 مسلم گم بود گم ناشی از افواه مشهوره
 بود شعر آن قیاسی مولف از قابض باط
 چو گوئی شمدخ در پیکس گزیده تی آمد
 بود اعتلاط معمول از تو بهمای حسیه
 گوید عقل ربانی که این را نیست امکانی
 چه تصویر فرس را گوئی است و بود صاهل
 خطابت مولف باشد منطونات مقبوله
 پس این کبری است ضعیفی از یقینی شد بظن فارق
 بگر عمده ترین باقیه زین جمله برهان است
 محمد ناظم این چند اشعار آمده داعی
 معراکن ز عیب نقص حقایق روحانی
 بایمان دار تا طبل رحیل عمر و انقاسم
 بعلم ستر با بانی بکنه راز پنهانی
 شریعت ده طریقت بخش در تیره ولی خسته
 عمل الله زرقنی صلاح دارد شایسته
 خصوصاً حضرت زهرا بول فاطمه غدا
 سر و سر در صدیقان ولی فاتح خبیر
 از و فیض است جاری تا قیام از خلقت آدم
 که گل و سوس و سالت هم عبارت از آن گان باشد
 دل جان را بخت بخت از خویش می نامیم
 که بعد از انبیا باشد همان افضل الناس جا
 پس آن حضرت عثمان غنی النورین برهان
 ما

جدل
 چو گوئی حرمت متعه ز حیدر آمد ای شیعی
شعر
مقاله
 گوی باشد شبیه حق و گامای شبیه بدلیه
 چو گوئی هر چه وجود است وقت و حیرتی رود
خطابت
 که از طرف بزرگان است آن اخبار منقوله
 مواعظ آنچه واعظی کند اندر ز مردم را
خاتمه
 قبول سخنش خواسته شد در دعاساعی
 دل مسکین مصطفی کن تن زار منتهی کن
 بماند حب آل احمدی در حلقه همدم
 دلم رخشان بگردانی قبولش کن گردانی
 بیاب تو نشسته در امید پای شکسته
 طفیل احمد مسل طفیل آل الطهارش
 جگر بخت رسول الله سر نشوان خفته
 ز خاک پای او سر مه کشند آن اولیا
 منور شد بانوار ولایت از درش عالم
 یکی حضرت حسن فرزند اکبر نور چشم او
 بر اعدا خاک و خس انداخته ختم سخن سازیم
 پس آن حضرت فاروق اعظم عادل کامل
 که از بعضی است اهل ایمان آمده قرآن
 که از فضل قضایا آمد و ضرب المثل پیدا

جدل باشد قیاسی مخبر از اخبار مذکوره
 چو بهتر معدلت آمد ستم پنداره گمراهی
 که باشد منقبض یا منبسط هر عادل و قاسط
 شراب از قسم شیرینی نهایت طاقتی دارد
 چو گوئی بر سر عرش مطه هست میدانی
 عقول فلسفی پیوده لاف و دهر زه انکار و
 ترا هر که دم و مهر و اندازین گفتار نوجاهل
 چو این شخص است میگردد بشب پس آن در بیان
 از اقسام خطابت میبود آن گل نیصتها
 که بروی از نوشت نظم این بیات باید است
 تبر آن خدایا از ذنوب و مجرم خیرمانی
 درون من مزیکی ساز و میر و نم مزیکن
 بنور قرب ربانی بنوی فیض سبحانی
 بخی صاحب دل دل سخن شاه جیلانی
 احب الصالحین گویان در آمد بنده بر سکن
 طفیل صحب خیارش طفیل دلدار ایش
 پس آن حیدر صفدر علی مرتضی شکر
 که غوث و قطب قطاب با موقت شدین راه
 سپس آن دو گل بشگفته نو باوه احمد
 دوم حضرت شهید کربلا کان ذکر او پیوسته
 خصوصاً از صحابه حضرت سر در صدیق
 که عدلش آمده بر جمله اربابین شامل
 پس آن نائب چارم علی مرتضی قضی
 شد

صلوات بر خاندان نبوت است شکر است از آن صاحب سنت شکر است از آن خاندان نبوت است شکر است از آن خاندان نبوت است

على مقدمة حاكمة بالملازمة بينهما او بعاندة احداهما لاخرى تدل على
 وضع الملزوم او المعاندة مطلقا او صدقا او على رفع اللازم او المعاندة
 مطلقا او كذا ويسمى استثنائية والثاني ريعت لانه لا بد فيه من امر ثالث
 يتناسب فيه طرفي المطاوع يسمى حالا او وسطا والحكوم عليه فيه اصغر
 والحكومة به الكبر والمقدمة التي فيها الاصغر الصغرى والتي فيها الاكبر
 الكبرى فالا وسطان كان معمولا في الصغرى وموضوعا في الكبرى فهو
 الشكل الاول وان كان معمولا فيهما فهو الشكل الثاني وان كان موضعا
 فيهما فهو الشكل الثالث وان كان عكسا لاول فهو الشكل الرابع الشكل
 الاول شرطه ان يكون الصغرى كلية والكبرى الضرب الاول من
 موجبتين كليتين نحو كل جرب وكل ب آفكل ب آ الضرب الثاني
 الصغرى موجبة كلية والكبرى سالبة كلية نحو كل ج ب ولا شئ من
 ب آ فلا شئ من ج ب الضرب الثالث الصغرى موجبة جزئية و
 الكبرى موجبة كلية نحو بعض ج ب وكل ب آ بعض ج آ الضرب
 الرابع الصغرى موجبة جزئية والكبرى سالبة كلية كقولنا بعض ج
 ب ولا شئ من ب آ بعض ج ليس الشكل الثاني شرطه اختلاف
 مقدمتيه بالايجاب السلب وكلية الكبرى الضرب الاول الصغرى
 موجبة كلية والكبرى سالبة كلية نحو كل جرب ولا شئ من ب آ فلا شئ

هذا هو المقصود
 انما اراد ان يكون
 شرطه ان يكون
 الصغرى موجبة
 كلية والكبرى
 الضرب الاول من
 موجبتين كليتين
 نحو كل جرب وكل
 ب آ فكل ب آ
 الضرب الثاني
 الصغرى موجبة
 كلية والكبرى
 سالبة كلية
 نحو كل ج ب ولا
 شئ من ب آ فلا
 شئ من ج ب
 الضرب الثالث
 الصغرى موجبة
 جزئية والكبرى
 موجبة كلية
 نحو بعض ج ب
 وكل ب آ بعض
 ج آ الضرب
 الرابع الصغرى
 موجبة جزئية
 والكبرى سالبة
 كلية كقولنا
 بعض ج ب ولا
 شئ من ب آ
 بعض ج ليس
 الشكل الثاني
 شرطه اختلاف
 مقدمتيه بالايجاب
 السلب وكلية
 الكبرى الضرب
 الاول الصغرى
 موجبة كلية
 والكبرى سالبة
 كلية نحو كل
 جرب ولا شئ
 من ب آ فلا شئ

هذا هو المقصود
 انما اراد ان يكون
 شرطه ان يكون
 الصغرى موجبة
 كلية والكبرى
 الضرب الاول من
 موجبتين كليتين
 نحو كل جرب وكل
 ب آ فكل ب آ
 الضرب الثاني
 الصغرى موجبة
 كلية والكبرى
 سالبة كلية
 نحو كل ج ب ولا
 شئ من ب آ فلا
 شئ من ج ب
 الضرب الثالث
 الصغرى موجبة
 جزئية والكبرى
 موجبة كلية
 نحو بعض ج ب
 وكل ب آ بعض
 ج آ الضرب
 الرابع الصغرى
 موجبة جزئية
 والكبرى سالبة
 كلية كقولنا
 بعض ج ب ولا
 شئ من ب آ
 بعض ج ليس
 الشكل الثاني
 شرطه اختلاف
 مقدمتيه بالايجاب
 السلب وكلية
 الكبرى الضرب
 الاول الصغرى
 موجبة كلية
 والكبرى سالبة
 كلية نحو كل
 جرب ولا شئ
 من ب آ فلا شئ

من حج آ الضرب الثاني لصغرى سالبة كلية والكبرى موجبة كلية نحو
 الاشئ من حج ب وكل آ ب فلا شئ من حج آ الضرب الثالث الصغرى موجبة
 جزئية والكبرى سالبة كلية كقولنا بعض حج ب ولا شئ من آ ب فبعض
 حج ليس آ الضرب الرابع الصغرى سالبة جزئية والكبرى موجبة كلية
 نحو بعض حج ليس ب وكل آ ب فبعض حج ليس آ الشكل الثالث شرطه
 ايجاب الصغرى كلية لعدم المقدمتين الضرب الاول الصغرى موجبة
 كلية والكبرى موجبة كلية نحو كل حج ب وكل حج آ فبعض ب آ الضرب
 الثاني لصغرى موجبة كلية والكبرى سالبة كلية نحو كل حج ب ولا شئ من
 حج آ فبعض ب ليس آ الضرب الثالث الصغرى موجبة كلية والكبرى
 موجبة جزئية نحو كل حج ب وبعض حج آ فبعض ب آ الضرب الرابع
 الصغرى موجبة جزئية والكبرى موجبة كلية كقولنا بعض حج ب
 وكل حج آ فبعض ب آ الضرب الخامس الصغرى موجبة جزئية والكبرى
 سالبة كلية نحو بعض حج ب ولا شئ من حج آ فبعض ب ليس آ الضرب
 السادس الصغرى موجبة كلية والكبرى سالبة جزئية كقولنا كل حج
 ب وبعض حج ليس آ فبعض ب ليس آ الشكل الرابع شرطه عدم
 اجتماع الكليتين في الا اذا كانت الصغرى موجبة جزئية فلا بد حينئذ
 ان يكون كبرى سالبة كلية الضرب الاول الصغرى موجبة كلية
 والكبرى موجبة كلية نحو كل حج ب وكل آ ب فبعض حج آ الضرب

مختصر البرهان

المقبولات هي لقضايا التي يوخذ من يعتقد فيه
اما من امر سماوي ومزيد عقل وذهن الوهميات
هي لقضايا التي يحكم بها الوهم في مور غير محسوسة
المظنونيات هي لقضايا التي يحكم بها بالتباع
الظن الخيالات هي لقضايا التي اذا وسردت
على نفس ثرت فيها اثر اعجيبا من قبضل وبسط
المغالطة هي لقضايا التي شبيهة بالحق او بالمقدما
المشهوره او مقدمات وهمية كاذبة المبادى هي
حدود الموضوعات واجزائها واعراضها المسائل
هي لقضايا التي تطلب نسبة محمولاتها الى

موضوعاتها في ذلك العلم

الرسالة تعريف الاشياء

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله
الطيبين الطاهرين
الذين هم خاتم النبيين
مؤتمن عليهم
البرهان

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله
الطيبين الطاهرين
الذين هم خاتم النبيين
مؤتمن عليهم
البرهان

تعريف الاشياء

اصغر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اعلم ان كل ما يحصل في الذهن ان كان مجردا عن الحكم يسمونه تصورا كالانسان مثلا وان كان مع الحكم يسمونه تصديقا والحكم نسبة امر على وجه الابقاع ويسمونه ايجابا نحو الانسان كاتبا وعلى وجه الانتزاع ويسمونه سلبا نحو الانسان ليس بكاتب وكل من التصور والتصديقان حصل بلا فكر يسمونه ضروريا وبديهيًا كالتصور الحرارة والتصديق بان النار حارة وان حصل بالفكر يسمونه نظريا وكسبيا كالتصور الروح والتصديق بان العالم حادث والفكران يتصرف في المعلومات بترتيب لبعض مع البعض على وجه يوصل الى علم المجهول وكل ما ينظرفيه ويؤدي الى تصور الاخر يسمونه معرفا وقولا شارحا كما تعلم معنى الحيوان الذي هو جوهر حسي نام حيا من متحرك ومعنى ناطق هو مدرك العقول متفرقا فجمعها وتقول حيوان ناطق فيحصل تصورا للانسان كل ما ينظرفيه يؤدي الى التصديق يسمونه دليلا وحجة كما تقول لعالم متغير وكل متغير حادث فيحصل لعالم حادث **فصل في مباحث المعرفة** كل ما يتصور ان منعه عن الشركة بين كثيرين يسمونه جزئيا حقيقيا كذات زيد وان لم يمنع يسمونه كليا كالمفهوم الانسان ويسمون هؤلاء الكثيرين افراد او جزئيات اضافية له كزيد وعمرو وبكرو وغيره واذا نسبت الكلي الى افراد فاما ان يكون عين حقيقة الافراد ويسمونه نوعا كالانسان او يكون جزء حقيقة الافراد نكاحا تاما المشتركين حقيقة هذه الافراد وبين الماهية الاخرى كالحيوان فانه تام المشتركين

الانسان والحيوانات الاخرى ييمونه جنسا وان لم يكن كذلك ييمونه فضلا سواء لم يكن مشتركاً
كالناطق وييمونه فضلا قريبا او يكون مشتركاً ولكن لا يكون تمام المشترك كالحساس وييمونه
فضلا بعيدا او يكون خارجا عن حقيقة الافراد فان اخص بماهية واحدة ييمونه خاصة
كالضاحك وان لم يختص ييمونه عرضا عاما كالماشي الجنس ان كان تمام المشترك بالنسبة
الى جميع المشاركات ييمونه جنسا قريبا كالحيوان وان كان تمام المشترك بالنسبة الى
بعض المشاركات فقط ييمونه جنسا بعيدا كالجوهر فانه مشترك بين الانسان و
الحيوانات والنباتات والجمادات والمجردات وليس تمام المشترك الا بالنسبة الى
المجردات ومراتبها بعد تختلف واذا جمعت الجنس القريب مع الفصل القريب ييمونه
حالاتا كالحيوان الناطق للانسان وان جمعت الجنس البعيد مع الفصل القريب ييمونه
حالاتا ناقصا كالجسم الناطق للانسان واذا جمعت الجنس القريب مع الخاصة ييمونه
رسما تاما كالحيوان الضاحك للانسان واذا جمعت الجنس البعيد مع الخاصة ييمونه
رسما ناقصا كالجسم الضاحك للانسان وكذلك ان جمعت العرض لعامة مع الخاصة
ييمونه رسما ناقصا كالموجود الضاحك للانسان **اعلم انهم** يستعملون الجنس
والفصل الحد كثيرا في الحقائق الموجودة في الخارج ويستعملونها في المفهومات الاعتبارية
ايضا كاصطلاحات النحاة مثل الكلمة والاسم والفعل والحرف والمعرب والمبني و
عند اهل العربية يكون الحد بمعنى المعروف ويحتل الاقسام الاربعة فيه فصل
في مباحث الدليل ييمون ما بالتصديق قضية والقضية على ثلاثة

اقسام احدها حلية وهي تتركب من مفردين مثل الانسان كاتب وديمونها موجبة
 والانسان ليس بكاتب وديمونها سالبة وديمون المحكوم عليه في الجملة موضوعا
 والمحكوم به محمول الثاني شرطية متصلة وهي تتركب من قضيتين حكم بينهما
 بالاتصال نحو كلما كانت الشمس طالعت كان النهار موجودا وديمونها موجبة
 او حكم بسلب الاتصال نحو ليس البتة اذا كانت الشمس طالعت كان الليل موجودا
 وديمونها سالبة الثالث شرطية منفصلة وهي تتركب من قضيتين حكم بينهما
 بالانفصال وبسلب الانفصال والمنفصلة على ثلاثة اقسام اولها
 حكم فيها بالانفصال في لصدق والكذب كليهما نحو هذا العدد امارو
 واما فرد وديمونها موجبة حقيقية او حكم بسلب نحو ليس البتة هذا العدد
 اما زوج واما منقسم متساويين وديمونها السالبة الحقيقية الثاني مانعة
 الجمع التي حكم فيها بالانفصال في لصدق فقط وبسلب نحو هذا الشيء بالاشجر
 واما محرووليس لبتة هذا الشيء اما الاشجر واما الاجر الثالث مانعة التناول التي حكم
 فيها بالانفصال في الكذب فقط وبسلب نحو هذا الشيء اما الاجر واما الاشجر ليس
 البتة هذا الشيء اما اجر واشجر والليل اذا تتركب من الحليات الصرفة يسمون
 قياسا اقتراانيا وفيه تنقلاربعة اشكال وبيان هذا المعنى ان نسبة المحمول الى
 الموضوع في القضية الحلية اذا كانت مجهولة يحتاج الى متوسط تكون نسبتها الى كل
 من الموضوع والمحمول للقضية المطاوعة لتعلم بواسطة ما بين النسبتين نسبة المحمول

الى الموضوع التي هي مطلوبة مثلا نسبت ج الذي هو محمول الى ب الذي هو موضوع
 اذا كانت محمولة يكون متوسطا فهنا ثلثة اشياء اول موضوع القضية
 المطلوبة الثاني محمول القضية المطلوبة الثالث المتوسط فان كان المتوسط
 محمولا لموضوع المطلوب يسمونه شكلا او لا نحو كل ب آ وكل آ ج فكل ب ج وان كان
 عكس يسمونه شكلا رابعا وهو بعيد عن الطبع نحو كل آ ب وكل ب ج آ فبعض ب
 ج وان كان المتوسط محمولا لكليهما يسمونه شكلا ثانيا نحو كل ب آ ولا شيء
 من ج آ فلا شيء من ب ج وان كان موضوعا لكليهما يسمونه شكلا ثالثا نحو كل
 آ ب وكل آ ج فبعض ب ج والدليل ان تركيب من المتصلة والمنفصلة يسمونه
 قياسا استثنائيا مثال متصلة كلما كان هذا الشيء انسانا كان حيوانا
 لكنه انسان فهو حيوان لكنه ليس بحيوان فليس بانسان مثال المنفصلة
 عند العدة اما زوج واما فرد لكنه زوج فليس بفرد لكنه فرد فليس بزوج
 لكنه ليس بزوج فهو فرد لكنه ليس بفرد فهو زوج

تمام شد كتاب الكبر در معاني واصغري بالفاظ
 تصنيف جناب مولانا مولوي ابوالمكارم محمد اكرم
 انعم الله بنعمائه الا تم لكهنوي فرنگي مهلي

الجوهرة المضية شرح الله البهية للشيخ عبد الحق الدهلوي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله عز وجل والصلوة على خير خلقه من نطق بما قل ودل على ينطق قل
 على المعاني لكثرة دل لان الاطاب عمل لاطالب غاية الایجاز نحل فيهم المطالب
 وهذا هو معنى لفصاحة والتوسط في الاموكها خير وترك التصريح باسمه صلى
 عليه وسلم تعظيما دلالة اللفظ على ما اى معنى وضع ذلك اللفظ بازائه تسمى
 مطابقة ما خوزة من قولهم طابق لعل بالنعلم ذاتا توافقا وانما سميت بما لان
 اللفظ يدل على تمام المعنى لموضوع له فكأنهما توافقا ودلالة اللفظ على اى معنى
 لا ينفك اى لا ينفصل في لك المعنى عنه اى من ذلك اللفظ تعقلا دخلا في ما وضع
 له حال عن فاعل ينفك انا قيد بالتعقل ليشمل الالتزام فان الملازمة الخارجية
 ليست بشرط فيه وعدم الانفكاك هو الملازمة تضمن لان اللفظ يدل على يتضمن
 المعنى لموضوع له هذا اللفظ او خارجا منه اى مما وضع بازائه التزام كدلالة الانسان
 على الحيوان الناطق واحدهما فقط او على صفة العلم والكتابة واللفظ الدال
 قصد بجزئه الدلالة على جزء معناه فمركب كرامى الحجارة والآى وان لم يكن
 كذلك فمفرد كالانسان فاما ان يكون اللفظ المفرد كثيرا والمعنى واحدا
 كليت واسد وغضنفر وضرم او بالعكس اى اللفظ المفرد واحدا والمعنى
 كثيرا او كلاهما كثيرا ومثاله كثيرا وكلاهما واحدا كالانسان واقراده فاول

ترادف الثاني وضع لكل بعين على السوية فاشترك وسمى ذلك اللفظ مشتركا
 كالمعين اولا غير اى على السوية فقل كالصلوة فانه وضع اولا ليداء ثم اشترى
 فلان كان المخصوصة اعرف نماز وينسب الى الناقل اى ان كان شارعا فشرعى
 وان كان عرفا فنقول عرفى وغير ذلك ويشترط المناسبة فيه وما فصل
 بلا مناسبة يسمى مرتبلا كالاغلاء او لو احد عطف على قوله لكل اى وضع معنى
 واحد ثم استعمل فى المعنى الاخر حقيقة فى الاول وعجاز فى الثاني كالاسد للحيوان
 المفترس والرجل الشجاع والثالث اى ما كان اللفظ والمعنى كلاهما كثيرا
 تباين بالمعنى اللغوى لا ما يصطغ في النسب والرابع اى ما كان كلاهما واحدا

ان كان المعنى شخصا معينا منع تصور مفهومه عن وقوع الشركة فيه فجزئ
 منسوب الى الجزء وهو الكلى كزيد الا اى ان لم يكن المعنى شخصا بل لا يتغير وقوع
 الشركة فيه اذا تصورته فكل منسوب الى لكل وهو الجزئ متواط اسم فاعل من
 التواط وهو موزن اللام بمعنى التوافق ان تساوت الافراد فيه كالانسان
 فانه يصدق على زيد وعمر وبكر على السوية بلا تفاوت ومشكك من
 تشكيك هو على نوع بالاولية والا ولوتيه وغير ذلك ان لم تساوت كما لو جرد
 فانه فى الواجب تعالى اقدم واتم منه فى الممكن وايضا هذا التقسيمتان
 اللفظ المفرد ان لم يستقل معناه فاداة عند المنطقيين وحرف عند النحاة نحو
 والى الا اى وان لم يكن كذلك بل كان مستقلا بالمفهومية فمعه دلالة

على الزمان أي ما كان من لازمة الثلاثة كلمة عند المنطقيين، فعل عند النحاة نحو ضرب يضرب
 وبدء أي بدأ الزمان اسم كزيد وقتيل وأصروا للمركب من صحر السكوت عليه تمام ما خبر
 أن كان محتملا للصدق الكذب مع قطع النظر عن خصوصيات المواد نحو زيد قائم ولو شاء
 أن لم يكن كذلك مثل ضرب لا تضره ناقصان لم يصح سكوت المخاطب عليه بل كان
 منتظرا وتقييدا أن كان أحد جزئيهما قيدا للآخر نحو غلام زيد رجل فأصلح غير تقييدا
 أن لم يكن كذلك نحو يعلبك وخمسة عشر الكل أن كان ذاتا أي تمام ماهية جزئية فروع
 كالإنسان فإنه تمام حقيقة زيد عمرو وبكر وغيرهم أو داخل في الحقيقة دخول الجزء في
 الكل تمام المشتركة بينه وبين غيره من مشاركاتة في ذلك الكل فجنس كالحيوان فإنه
 ليس تمام الحقيقة للإنسان بل جزؤها المشتركة بين حقيقة الغنم والبقر والفرس وغيرهم
 والآي وان لم يكن تمام المشتركة بل يكون مخصوصا بالحقيقة واحدة ففصل بمعنى لفصل
 كالناطق بالنسبة إلى الإنسان أو كان خارجا عن الحقيقة مختصا بها فخاصة مثل لطاق
 والكتب والآي وان لم يكن مختصا فعرض كالمشي المعروف بالكثير ما يعرف المشي بيزه
 عن مشاركاتة ان كان بالأجزاء فقط كالجنس والفصل فحد وهو في اللغة المنع بانه يمنع
 دخول غير المعروف بالفتحة فيه وخروج افراده منه تام وان كان بمجموعها أي بمجموع
 الأجزاء كتعريف الإنسان بأنه حيوان ناطق وناقصان لم يكن بمجموع الأجزاء كعرف
 الإنسان بأنه ناطق أو جسم ناطق والآي ان لم يكن بالأجزاء فقط بل بأصوار خارجة
 بجزءه وأصوار خارجة فرسم بمعنى العلامة متبلا عنه يعلم بالمعروف تمام ان كان بالأصوار خارجة

حال كونه متضمنا مع الجزء اما او خاصا حال ان عن الجزء والجزء العام الجنس الخاص
 الفصل كتعريف الانسان بالحيوان الضاحك او الناطق لكانت وناقصان كان بالامر
 الخارج فقط كتعريف الانسان بانه ضاحك او جسم ضاحك وشرط ماى شرط المعرفة
 بالكران يكون مساويا للمعروف بالفتحة في لصدق يعنى متى صدق هو صدق هذا
 وبالعكس كالناطق في تعريف الانسان اوضح منه فلا يصح بالاعم من المعروف كالحيوان
 في تعريف الانسان ولا بالمساوى معرفة وجهالة كتعريف الابن بمن له الاب وبالعكس
 ولا بالاخفى كما تمال لنا اسطقس فوق الاسطقسات ولا يصح اتحادها التعريف
 بالعرض العام غير معتبر وجوز وواقى الناقصان يكون بالاعم كالتعريف للفظى لقضية
 قول يحتمل الصدق والكذب حملية ان حكم فيه بانه هذا اذك مخوزيد قائم والا
 اى وان لم يكن كذلك فشرطية متصلة ان كان الحكم فيه بانه ان صدق هذا
 صدق ذلك مثل ان كانت الشمس طالعة فالنهار موجود ومنفصلة ان حكم فيه بانه
 اما ان يصدق هذا او ذلك نحو هذا العذ اما زوج او فرد ثم القضية اما موجبة
 ان ثبت النسبة اى كان الحكم فيه بثبوت شئ لثى وسالبة ان رفعت النسبة اى
 كان الحكم فيه بنفى شئ عن شئ مخوزيد ليس بقائم ويسمى للحكوم عليه موضوعا
 والحكوم به محمولا فى الحملية ومقدا وتاليا فى الشرطية والقضية الحملية ان تشخص
 موضوعا اى كان موضوعها شفا ام عيننا او جزئيا حقيقيا اشخصية ومغضو صفة مخوزيد
 عالم وان كان الحكم فيه على نفس الطبيعة فطبيعية كقولنا الانسان ليس بحبس الا اى و

ان لم يكن الموضوع شخصا ولا نفس الحقيقة فمحصورة ومسورة ان يبين فيها كمية الافراد
 اى قدر الافراد فيها كلا او بعضا سميت محصورة لحصر افراد موضوعها والمسورة مشتقة
 من سور البلدة كما انه يحيط به كذلك اللفظ الدال على كمية الافراد يحصرها فسور الموجبة
 الكلية كل ولا م الاستغراق وما يفيد مفادها وسور الجزئية بعض واحد السالبة الكلية
 لا شئ ولا واحد الجزئية بعض ليس ليس بعض ليس كل والامثلة ظاهرة ومهمة عظمت
 على محصورة ان لم تبين فيها كمية الافراد مع صلاحية نحو ان الانسان لغوي خسر وايضا تقسيم
 اخر للحمالية ان كان حرف السلب جزء من الموضوع فمعدلة الموضوع كقولنا اللامح جاد ومن
 المحول فيسمى معدلة المحول نحو الجاد لاسى ومن الطرفين فمعدلة الطرفين نحو اللامح
 لا عالم وسميت معدلة مماز الانها عدل فيها حرف السلب عن معناه الموضوع وهو سلب
 النسبة تسمية الكل باسم لجزء والاى ان لم يكن حرف السلب جزء فمحصلة ان كانت حموية
 كقولنا زيد كاتب بسيطة ان كانت تلك القضية سالبة نحو زيد ليس بكاتب العبرى اى
 الاعتبار للنسبة في كون القضية معدلة وبسيطة لان قولك زيد ليس بقائم ان كان
 فيها حل عدم القيام على زيد فمعدلة لان النسبة ايجابية وان كان المراد سلب القيام
 فبسيطة وهكذا وايضا تقسيم للقضية باعتبار الكيفيات ان يبين فيها كيفية النسبة من
 الضرورة والعدم والامكان والامتناع واللا ضرورة واللا دوام فموجته وبالجملة امكان
 ان كان رفعها لا يخرج حرف السلب عام ان سلبت الضرورة عن الايجابا وعن السلب
 وخاص ان سلبت اى الضرورة عنها جميعا اى عن الايجاب السلب فقوله وبالجملة

مبتدأ وامكان خبر وعام وخاص صفة الامكان قسمان منه والقضية على التقدير
 الاول هي ممكنة عامة وعلى الثاني ممكنة خاصة او فعل او دوام او ضرورة كل هذه
 الثلاثة بالرفع عطفت على قوله امكان القضية ليعمى على الاول مطلقة عامة فتسميتها
 بالمطلقة لان هذا هو المفهوم من القضية عند الإطلاقها وعدم تقييدها بالضرورة و
 الدوام او غير ذلك من الجهات اولاً لان الحكم فيها غير مقيد بزوات من الاضمة الثالثة
 وبالعمامة لكونها اعم من الوجودية اللادائمة واللاضورية وعلى الثاني اى للدوام الذى
 يدل على عدم تفكك النسبة لا على متناع الانفكاك دائمة مطلقة وعلى الثالث اى
 الضرورية التى تدل على استعانة الانفكاك ضرورية مطلقة فتسميتها بالائمة وضرورية
 لاستعمالها بها وللمطلقة لتقييدها بالوجود ذاتا ووصفا حالان عن الدوام والضرورة
 فسميت القضية على الاول دائمة وضرورية مطلقة وعلى الثاني مشروطة عامة
 وعرفية عامة او وقتا معينا فوقتية مطلقة او غير اى غير معين فمنتشره مطلقة وهذا
 الثمانية بسبب ان حقيقتها اما ايجاب فقط او سلب فقط مقيدا بالادوام او
 اللاضورية او لا يكون مقيدا بهما حالات عن الجهات المذكورة فيما قبل لكن
 الاول حال لما يجوز تقييدهما والثاني الا يجوز فالمطلقة العامة حينئذ سمي
 وجودية لادائمة والادوام اشارة الى مطلقة عامة مخالفة للاصل فى كيفية
 موافقة فى الكم ووجودية لاضورية واللاضورية عبارة عن ممكنة علاقة هكذا والمشرطة
 والعرفية العامتان مشروطة وعرفية خاصتين والادوام فيهما هو الاطلاق

العام واما الحكمة العامة فمقيده باللا ضرورة فقط من الجانب لموافق فسميت ممكنة خاصة
 وهذه القضايا السبع مركبات **التناقض** تنافي القضيتين لا مفردين كالسما والارض
 ذاتا بواسطة وخصوصا دة مع الاختلاف في الكيفية والكيفية عبارة عن الايجاب
 السلب الكلية هي الكلية الجزئية وفي لموجبتين في الجهة والاتحاد فيما عداها ويتحقق في ^{صغير} للمختص
 بالاتحاد في الامور الثمانية هي وحدة الموضوع المحمول والمكان والزمان الجزء والكل والاضافة و
 الشرط والقوة والفعل في المختصين بالاتحادها اي الامور الثمانية مع المخالفة في الكم اي الكلية
 والجزئية العكس **المستوى** تبديل طرفي القضية مع بقاء الصدق الموجبة كلية كانت
 جزئية تنعكس جزئية لان الكليتين قد تكون بان الجزئيتين قد تصدقان السالبة تنعكس كلية
 ان كانت اي لسالبة اياها اي الكلية والاى وان لم يكن كلية بل كانت جزئية فلا تنعكس اصلا
القياس قضيتان يستلزمان بصورتها قضية اخرى هي اطمائة بالنتيجة وهو القياس الاقتراني
 ان لم يكن النتيجة بعينها ولا نقيضها مذكورا فيه ولا بد فيه من وسط لا يصلح حكم الاكبر الى الاصغر
 ويسمى حدا او وسط فان كان الوسط المذكور محمولا في القضية الاولى موضوعا في الثانية
 فتشكل اول الكونه على نظم طبعي هو وصول الحكم من المحمول الى الموضوع بلا تكلف وبالعكس
 اي محمولا في الثانية وموضوعا في الاول فراجع لانه ابعد غاية البعد منه ومحمول فيهما اي في
 القضيتين فتان اي فتشكل ثان وموضوعا فيها فتألت واطلب الامثلة من المطولات فالاول
 شرطها ايجاب القضية الاولى كلية الثانية والشكل الثاني شرطه مخالفة المقدمتين مع كلية
 القضية الثانية وضروبها اي الاولى والثاني اربعة وان كانت القسمة العقلية يقضى ان يكون

ستة عشر نتيجة الاول المحصورات الاربع الثاني السالبتين للمنافاة اى بسبب اختلافات
 مقدمته في الكيف الشكل الثالث شرطه ايجاب القضية الاولى كلية احدهما فرض وبه ستة و
 ينتج جزئيتين للمنافاة اى بسبب مخالفة الواقعة الواقعتين مقدمته في الكفر والرابع عامض اى
 خفي المعنى غير ظاهر الانتاج بعيد عن الفهم لكونه على غير النظم الطبيعي ضرب المنتجة ثمانية استثنائ
 عطف على قوله واقترا في فان كانت القضية الاولى متصلة فوضع المقدم ينتج وضع التالي
 ورفع التالي رفع المقدم لا غير اى لا ينتج وضع التالي وضع المقدم ولا رفع المقدم رفع التالي
 للزوم اى لان التالي لازم للمقدم ووجود الملزوم بدون اللازم محال ولا عكس لجوان
 عموم اللازم وان كانت منفصلة فالوضع الرفع والرفع الوضع ايهما كان اى وضع
 احدا للجزئين ينتج رفع الآخر وبالعكس **والبرهان** قياس يقينى اى منسوب الى
 اليقين وهو الاعتقاد المتماثل المطابق الثابت واليقينيات اى القضايا اليقينية اصولها
 ستة بحسب الاستقراء اولها بدعيات هي القضايا التي يجزم العقل فيها بمجرد تصور ^{فمن}
 وثانيها مشاهدات اما بحسب ظاهر فسميت حسيات او بحسب باطن فسميت جدانيات
 وثالثها متواترات وهي التي يحكم العقل فيها بواسطة السماع من جماعة كثيرة احوال
 العقل توأموهم على الكذب ورابعها عجوبات وهي التي يحتج العقل فيها لتخصيل الجزم
 الى مشاهدة مكررة وخامسها حدسيات وهي التي لا يحتاج العقل فيها الى مشاهدة
 وسادسها فطريات وهي التي يتصور العقل في حكمها الى واسطة لا تغيب عن الذهن
 عند تصور الطرفين ويسمى قضايا قياساتها معها ايضا وغير البرهان جدل خطابة

وشعر وسفسطة فلاول الى الحد بل مؤلف من المشهورات وبلو التي يطابق فيها الراء الكل
 او من المسلمات التي يسلمها الخصم في المناظرة والثاني الى الخطابة مؤلف من المقبولات
 وهي التي تؤخذ ممن يعتقد فيه او المظنونيات وهي لحكم التي يحكم لها حكما راجحا
 مع تجوز نقيضه والثالث الى لشعر مؤلف من الخيالات وهي التي يخيل بها فبتا مشر
 النفس منها قبضا وبطافتفر وترغب الرابع مؤلف من الوهميات وهي التي
 يحكم بها الوهم والعمدة هو البرهان فافهم اي لتألفها من اليقينييات

تمام شرح جوهر مضمين تصنيف مولوي مقبول احمد صاحب خلية الشرف في اديس اجنابان

ف اعلم ان الاسماء الواقعة على مسمياتها تسعة اقسام اولها الاسماء الواقعة على لذات
 البحت مع قطع النظر عن الصفات وغيرها من اللوازم وثانيها الاسم الواقعة على الشئ
 بحسب جزء من اجزائه كالحيوان الى الالبان وثالثها الواقعة عليه بحسب صفة غير
 قائمة بذاته كقولنا للشئ انه معلوم ومفهوم وما لك ومملوك وشورا بعها الواقعة عليه
 بحسب صفة سلبية كالعمى بالبصير وخامسها الواقعة بحسب صفة حقيقية ولها اضافة
 الى المعلومات وكذا القدره وسادسها صفة حقيقية مع سلبية كالمفهوم من القادر
 لا يعجز عن الشئ او عالم لا يجهل شيئا وسابعها صفة اضافية مع صفة سلبية كالاول
 بان معناه سابق غير مسبوق وثامنها الواقعة بحسب صفة قائمة بذاته كالعلم يقال على
 الزيد يا اعتبار صفة قائمة بذاته وتاسعها صفة حقيقية مع صفة اضافية بامورد
 صفتية كعالم الغيب وسلبية لا يغيب عن علمه شئ هذا والله اعلم

رسالة مقولات عشرة

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

المعلوم اذا نسب وجوده اليه فلا يغلو من ان يابى عنه او يوجب او يتساوى كلا الجانبين فالاول هو المنته بالذات كاجتماع النقيضين الضدين والمتنافيين وشريك الباري والثاني هو الواجب بالذات فلا يصح نل عدم ولا يقبله نظر الى ذاته اصلا ولا يلزم اجتماع النقيضين او صحته كلاهما محالان والثالث هو الممكن بالذات بالامكان الخاص هو لا يقتضى وجودا نظرا الى ذاته ولا يلزم الانقلاب الى الوجوب الذاتي هو ايضا محال لا يقتضى عدم ما لذاته والا يلزم الانقلاب الى الامتناع الذاتي وهو ايضا محال فلما كان الممكن لا يقتضى وجوده وعدمه بذاته كما علمت فلا يد لوجوده من علة موجدة وكذلك لعدمه لا يد من علة عدمية اذ لو لم يكن لوجوده او عدمه علة لزوم الترجيح بلا مرجح وبيان اذ لم يكن وجوده او عدمه لذاته لعدم اقتضائه شيئا منها وفرضنا عدم تاثيرها بقية ما بقى نسبة الوجود والعدم الى تلك الماهية المعلومه متساوية فاذا وجد احداهما دون الاخر يلزم الترجيح بلا مرجح ثم العلة تجب ان تكون موجبة بوجوده او معدية بتحقيق احدهما والا فاما ان يتساوى نسبة الوجود والعدم الى تلك الماهية مع تلك العلة وكانت نسبة الوجود الى تلك الماهية اولى بالقياس الى العلة نظر الى تلك العلة فحينئذ اما ان يكون الوجود بلا ايجاب من العلة وبلا وجوب فيه فلا منها ولا من ذات الماهية لانا فرضناها ممكنة بالذات ولا يتحقق لعدم نظر الى ولوية جانب الوجود والاحتية و مرجوبية فعلى الاول يلزم الترجيح بلا مرجح كما مر وهو محال على الثاني ايضا يلزم

جواز الترجيح بلا مرجح وامكان المحال محال وذلك لانه اذا فرضنا وجود المعرض بالنظر الى
 العلة المرجحة غير الموجبة اما ان يجوز عدمه مع تلك الاولوية الحاصلة من تلك العلة ام لا
 وعلى الاول يلزم الترجيح بلا مرجح وهو باطل على الثاني لعدم جواز العدم بوجوب بل بوجوب
 لان حد التقيضين اذا كان متمما كان النقيض الاخر ضروريا بالعكس فثبت الوجوب من العلم
 وهو المظهر للممكن اما جوهر او عرض لانه اذا وجد في الخارج فاما ان يكون في موضوع اول والا
 هو الثاني الثاني هو الاول فالجوهر اما ليست بمادة واما مادي فهو الجوهر المجرد كالعقول لعشرة و
 النفوس لفلكية والانسانية والنوع الاول من المجرد لا تعلق له بالجسم اصل والنوع الثاني له
 تعلق بالجسم هو تعلق التدبير والتصرف والنفوس لفلكية في افلاكها والنفوس الانسانية
 في بدنها وتدبيرها وانفس المادة وهو الهيوالي التي جزء الجسم واما مادي اي قائم بمادة
 وهو الصورة الجسمية النوعية فالمادة جزء مادي ان كانت نوعية فهو عرضي لا انواع
 الاجسام واما مركب المادة والصورة هو الجسم هو على اى الحكماء المشائين في ان الاشراقيون
 والمتكلمون فلم تقسيم اخر لانهم ينكرون الهيوالي الصورتين فالتكلمون ذهبوا الى الجوهر
 الفرم والكم والاشراقيون الى بساطة الجسم المتكلمون ينكرون الجوهر المجرد ايضا واما
 العرض فاقسامه اولية تسعة ايضا الاول لكم وهو عرض يقبل القسمة لذاته فان كان فيه
 جزء بالفعل قابلا للقسمة فان كان في جهة فهو الخط وان كان في الجهتين فهو السطح وان كان
 في الجهات الثلاثة فهو الجسم التعليمي هذا ان كان قارا وان كان غير قار فهو الزمان المنصرم المدا
 من الازل الى الابد بلا نهاية على ما زعموا والثاني الكيف وهو عرض لا يقضى القسمة

كما هو شأن الجنس العالي أما العرض فليس كذلك لأنه ليس بمقولة ولا جنس بل مقولة
 والأجناس العالية هي الأقسام التسعة المذكورة فيجب أن لا يكون العرض لمنقسم إليها ذاتيا لها
 ولا لكان هو الجنس العالي للأقسام المذكورة ثم مطلق العرض بمعنى عمها شامل للجوهر في الذهن
 وهو معنى لموجود في الموضوع بالفعل عم من الخارج والذهن فإذا حصلت هية الجوهر والذات
 مثلا ومطلق الجوهر بالمعنى الجنسي في ذهن بناء على المذهب الصحيح من حصول الأشياء بانفسها
 في الذهن يلزم كونها جوهر لأن الماهية محفوظة في الوجود ولا يضح الانقلاب بالذاتيات
 ويلزم كونها عرضا لأنها موجودة بالفعل في ذهن الموضوع لأن الصولة الذهنية تقو
 في ذهن وليس يحتاج إليها لكن غاية الأمر أن هذا العرض لا ينافي الجوهر كما عرفت إنما
 التناهي بين المقولات العشرة لكن يرد بها اشكال مشهور وهو انه اذا تصورنا الماهية الجوهرية
 بناء على حصولها ماهيات بانفسها وانحفاظ الذاتيات في الوجوديين فما زال العلم عندهم اخذ نفس
 مجردة عن القواشيم المادية والمشخصات الوجودية وصارت نفس تلك الحقيقة كلها من حيث
 بالذهن معلوما نظرا الى نفس الذات من حيث هي على هو الفرق بينهما فيكون كيف لا ان حصول
 من مقولة الكيف مع انها جوهر وكيف يلزم منه والمقولات التي يميز بالذات على شيء واحد هو مع
 واجيب بآية عنه بان العلم كيف عندهم مسامحة تشبها للامور الذهنية بالامور العينية
 اجيب عنه بان العلم كيف بالمعنى العام المأخوذ فيه لعرض العام كما ان العرض له كنهين لكن
 الكيف بالمعنى الاعم ليس بمقولة متباينة فلا يلزم الفساد في المصدق على شيء واحد وقد يقال العلم
 الذي هو من مقولة الكيف هو العلم الحقيقي عبارة عن حاله كونه تحصل في ذهن عند حصوله

والمشاورن لما ذهبوا الى الاول قالوا بالجعل المؤلف معناه ان اثر الجعل اى لعله الفاعلة مقفا
 الهيئة التركيبية الحتمية هي ان الممكن موجود والا شراقيون لما ذهبوا الى الثاني قالوا
 بالجعل لبسيط اى اثر الجاعل ومتعلقه بالذات نفسا هيئة الممكن والوجود يتبع
 ذلك فاذا افاض لعله نفس الممكن انتزع منه الوجود لان الوجود ومفاد الحياة
 التركيبية اثر الجعل بل متعلقه ثانيا وبالعرض فالنزاع بين الجعل لبسيط و
 المؤلف مبنى على النزاع في ان الامكان نفس الممكن او كيفية النسبة -

بسم الله الرحمن الرحيم

الرسالة المنتسبة الى المولى لعلامة كمال ملته والدين السها لوى رحمة الله تعالى عليه

هذه الرسالة في نتاج الشكل الرابع

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اعلموا ايها الاحلام ان اكثر المنطقيين كالعلاقة التقاراني ومن تبعه هو الفاضل الجماري
 وغيرهما نقوا في سفارهم شرط الشكل الرابع ايجابها مع كلية الصغرى واختلافها مع كلية
 احدهما بيانها يشترط في نتاج الشكل الرابع بنسب الكبر والكلية حد الامرين اما ايجابها مع
 الصغرى كلية واختلافها في لا ايجاب السلب مع كلية احدهما فالضروب المنتجة بهذا الشرط ثمانية
 الاول لصغرى موجبة كلية الكبرى موجبة كلية الثاني الصغرى موجبة كلية والكبرى موجبة جزئية
 الثالث الصغرى سالبة كلية الكبرى موجبة كلية الرابع الصغرى موجبة كلية والكبرى سالبة كلية
 الخامس الصغرى موجبة جزئية والكبرى سالبة كلية السادس الصغرى سالبة جزئية والكبرى موجبة

كلية السابع الصغرى موجبة كلية والكبرى سالبة جزئية الثامن الصغرى
 سالبة كلية والكبرى موجبة جزئية وسقطت ثمانية الأول للصغرى موجبة جزئية
 والكبرى موجبة كلية الثاني الصغرى موجبة جزئية والكبرى موجبة جزئية
 الثالث الصغرى سالبة كلية والكبرى سالبة كلية الرابع الصغرى سالبة جزئية
 والكبرى سالبة جزئية الخامس الصغرى سالبة كلية والكبرى سالبة جزئية السادس
 الصغرى سالبة جزئية والكبرى سالبة كلية السابع الصغرى موجبة جزئية والكبرى سالبة
 كلية الثامن الصغرى سالبة جزئية والكبرى موجبة جزئية وبعضهم كصاحب مختصر
 الميزان ما ذهب إلى هذا الشرط لعله الأبه حسنا لأن بيان إنتاج هذه الضروب المشروطة
 بهذا الشرط بالخلف أو بعكس الترتيب ثم النتيجة أو بعكس لمقدمتين أو بالرد إلى الثاني
 بعكس الصغرى والثالث بعكس الكبرى لا يجري في كل الضروب الثمانية على سبيل اليقين بل
 يجري في البعض على طريقتي لقطع وهي خمسة من الثمانية المقبولة عند الأكثر وفي البعض على
 سبيل لشرط والشك وهي ثلاثة باقية بعد الخمسة لأن الخلف يجري في الأول والثاني والثالث
 والرابع والخامس ونحو البواقي والعكس يجري في الأول والثاني والثالث الثامن أيضا إن
 عكست السالبة الجزئية كما إذا كانت إحدى الخاصتين إن ليس فليس عكس لمقدمتين
 يجري في الرابع والخامس لا غير والرد يجري في الثالث والرابع والخامس والسابع أيضا
 إن عكست سالبة الجزئية والأفلا وعكس الكبرى في الأول والثاني والرابع والخامس و
 السابع أيضا إن عكست سالبة الجزئية دون البواقي كذا إذا فاد الفاضل ليزوي غيره فبان

بالامرية اجزاء الدليل في هذه الثلاثة الاخيرة على سبيل الرب نقيض القطع في الخمسة
 المتقدمة على منهاج اليقين نقيض الرب لعله وجد في هذه الثلاثة الاخيرة الاختلاف
 الموجب للعقم من حيث المقدمات البسيطة مع وجود شرط الأكثر فان بعض الحيوان
 ليس باسان كل فرس وناطق حيوان ينتج في الاول صدق لسلب في الثاني صدق الايجاب
 وكذا اشئ من الانسان بفرس بعض الحيوان او الناطق افسان فان الصادق في الاول
 الايجاب في الثاني لسلب بل ذهب الى شرط الموجب لليقين الايجاز وعدم الاختلاف
 الموجب للعقم عدم اجتماع السلب الجزئية فرفعناه بشرط الشكل الرابع عدم اجتماع
 السلب الجزئية لاني مقدمة ولا في مقدمتين الا اذا كانت الصغرى موجبة جزئية
 فلا بد ان يكون الكبرى سالبة كلية فيجتمع السلب في هذه الحالة فهذا الشرط سقط احد عشر
 من ستة عشرة ضرورة بقيت خمسة والقربية الصريحة على هذا الشرط قوله اذا كانت
 الصغرى موجبة جزئية فلا بد ان يكون الكبرى سالبة كلية انتهى لان الاستثناء ينطبق على
 هذا الشرط ولا ينطبق على بشرط الذي ذكره اكثر المنطقيين كما هو ظاهر عند رباب العلوم
 واما شرط الشكل الرابع بعد اجتماع الكليتين فيه فما ذهب اليه احد وايضا يخرج بهذا
 الشرط الضروريات الثلث من الثمانية المنتجة المقبولة عند اكثر ومن الخمسة المقبولة عند
 صاحب المختصر فيبقى الخمس الاثنان هذا لا يخفى عند التجارير وايضا يانهي وجود هذا الشرط
 اي عدم اجتماع الكليتين في الاستثناء المذكور لان قولنا يستثنى بيان موجبة جزئية و
 سالبة كلية فمن اين يجتمع في الكليتان فكيف الاستثناء فمن تبع هذا الشرط فهو بعد

تدبره لا بعدم علمه ويمكن الاختصار من السلب الجزئية بهذه العبارة شرط عدم اجتماع
 المحصنين في اذاريديت بالحصتين حصه السلب حصه الجزئية وباللام لام العهد و
 الافلا وهكذا بالسين مثاب لصادومعها الخاء المنقوطة مقام الحاء ولكن الذهن لا يتبادر
 الى المقصود هائل يتشوش في المختصر الذي يتبادر الذهن الى مقصوده ولا يتشوش العقل في
 ادراكه معنى ذكرناه اى عدم اجتماع السلب الجزئية فيه تنق هذا البيان بعون الله المستعان
 احقر خلائق الله الولي محمد علي بن مفتي يار محمد الذي للملها بادي مولانا والاسلام ابا بادي
 مسكنا فان الحمد لله الذي علمنا الصيغ والصلوة على محمد والذي نطق الفصيح فقط

خاتمة المطبوع

الحمد لله الذي شرح صدور العالمين بصورات قائل الحكمة وروح قلوب العارفين
 بتصدقات انوار الحقيقة والصلوة والسلام على من علم العرفان والعلم بطرقه النقية على
 آله واصحابه حماة ما اثرلته الحنيفة وهداة مرام شرغمة البهية اما بعد ان مجموعة منيت
 رسائل منطق بعد تصحيح وازالة اغلاط ومخوز واكد وافراط بماه جنوري سنة ١٢٩٢ هـ محرم سنة ١٣٠٠ م
 ومطبع مجيدني واقع كانيور حسب ايامي الحاج المولوي محمد سعيد صاحب
 خطه الله تعالى عن شر التوائب باهتمام راجي رحمة ربه الوحيد محمد عبد المجيد حلي اختتام
 وپيرايه انتظام دربر كشيد مطبوع طبابع مشتاقان گردید